

ԲՆԱԿԱՐԱՍԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԴԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Բնակարանի անձեռնմխելիությունը

ՀՀ Սահմանադրության 21 և Բնակարանային օրենսգրքի 1 և 9 հոդվածներով սահմանված է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունք, արգելվում է մարդու կամքին հակառակ մուտք գործել նրա բնակարանը: Բնակարանը կարող է խուզարկվել միայն դատարանի որոշմամբ՝ օրենքով սահմանված կարգով:

ՀՀ քաղաքացիներն իրավունք ունեն օրենքով սահմանված կարգով բնակարան ստանալ և ունենալ: Ոչ ոք չի կարող գրադեցրած բնակելի տարածությունից վտարվել կամ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի սահմանափակման ենթարկվել այլ կերպ, քան օրենքով նախատեսված իհնքերով ու կարգով:

Բնակարան ստանալու կարգը

Բնակարանային պայմանների բարելավման կարիք ունեցող անձինք իրավունք ունեն օգտագործման համար բնակելի տարածություն ստանալու: Նրանց հաշվառումը կատարվում է ըստ իրենց բնակության վայրի: Բնակելի տարածությունները հատկացվում են ցուցակներով սահմանված հերթականությամբ՝ ելեկով հաշվառման մեջ գտնվելու ժամանակից և շահագործման հանձնվող ու ազատվող բնակելի տարածության ժավալից: Բնակելի տարածություն ստանալու առաջնահերթ և արտահերթ իրավունք ունեցող քաղաքացիները մտցվում են առանձին ցուցակների մեջ:

Բնակելի մակերեսի նորման յուրաքանչյուր անձի համար սահմանվում է՝ ինը քառակուսի մետր: Բնակելի տարածություններ հատկացնելիս չի բույլատրվում մի սենյակում ինը տարեկանից բարձր տարբեր սերի անձանց բնակեցումը, բացի անուսիններից: Բնակելի տարածությունը հատկացվում է՝ հաշվի առնելով քաղաքացու աշխատանքի վայրը, նրա առողջական վիճակը, ինչպես նաև ուշադրության արժանի այլ հանգանանքներ: Հատկացվող բնակելի տարածության չափը որոշելիս հաշվի է առնվում նաև ընտանիքում հղի կնոջ առկայությունը:

Բնակտարածության հատկացումը

Բնակելի տարածությունը հատկացվում է համայնքի կողմից՝ համապատասխան հանձնաժողովի մասնակցությամբ: Բնակելի տարածություն հատկացնելու վերաբերյալ որոշման հիման վրա համայնքը քաղաքացուն տալիս է օրդեր, որը հատկացված բնակելի տարածությունը զբաղեցնելու միակ հիմքն է: Օրդերը կարող է տրվել միմիայն ազատ, մեկուսացված բնակելի տարածության համար: Օրդերը կարող է անվավեր ճանաչվել միայն դատական կարգով:

Բնակելի տարածության վարձակալության պայմանագիրը կնքվում է գրավոր ձևով: Վարձակալն իրավունք ունի իր հետ բնակվող ընտանիքի անդամների համաձայնությամբ իր զբաղեցրած բնակելի տարածությունում սահմանված կարգով բնակեցնելու իր ամուսնուն, երեխաներին, ծնողներին, ինչպես նաև այլ անձանց: Անշափահաս երեխաներին իրենց ծնողների մոտ բնակեցնելու համար ընտանիքի անդամների համաձայնությունը չի պահանջվում: Բնակելի տարածության վարձակալն իրավունք ունի ընտանիք՝ իր հետ համատեղ բնակվող անդամների համաձայնությամբ և վարձատուի համաձայնությամբ ենթավարձակալության տալ բնակելի տարածությունը: Վարձակալի կամ նրա ընտանիքի անդամների ժամանակավոր բացակայության դեպքուն, նրանց համար, բնակելի տարածությունը պահպանվում է մինչև վեց ամիս:

Բնակելի տարածության վարձակալը և նրա հետ բնակվող ընտանիքի անդամները, փոխադարձ համաձայնությամբ, կարող են բույլատրել իրենց օգտագործման տակ գտնվող բնակելի տարածությունում ժամանակավորապես բնակվել այլ քաղաքացիների (ժամանակավոր բնակիչների), առանց նրանց հետ ենթավարձակալության պայմանագիր կնքելու և առանց բնակելի տարածության օգտագործման համար վարձ գանձելու:

Բնակարանների սեփականաշնորհումը

ՀՀ պետական, հանրային և համայնքային բնակարանների սեփականաշնորհումը կամաց վորության սկզբունքով քաղաքացիներին բնակարանների (բնակելի տարածությունների) անհատույց հատկացումն է: Սեփականաշնորհիված բնակարանները հանդիսանում են քաղաքացիների սեփականությունը:

1998թ-ի դեկտեմբերի 31-ին ավարտվեց մինչ այդ հատկացված բնակարանների սեփականաշնորհման գործընթացը: Այդ ժամկետից առաջ տրված սեփականաշնորհման դիմումներին ընթացք է տրվում առանց ժամկետային սահմանափակման: Չսեփականաշնորհիված բնակարանները հանձնվեցին համայնքներին և այժմ տնօրինվում են նրանց կողմից:

1999թ-ի հունվարի 1-ից հետո քաղաքացիներին հատկացված պետական ֆոնդի բնակարանների սեփականաշնորհումը իրականացվում է՝ մարզերում՝ մարզպետների, Երևանում՝ Երևանի քաղաքապետի կողմից: Բնակարանների մասնավորեցումը կատարվում է տվյալ բնակարանի վարձակալի կողմից համապատասխան մարզպետին (Երևանի քաղաքապետին) ուղղված դիմումի հիման վրա՝ այդ բնակարանում բնակելի տարածության օգտագործման իրավունք ունեցող չափահաս անձանց գրավոր համաձայնության առկայության դեպքում: Մասնավորեցման ենթակա չեն պետական սեփականություն համարվող և 1999թ-ի հունվարի 1-ից հետո քաղաքացիներին պաշտոնական (ծառայողական) օգտագործման համար հատկացված, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության կողմից առանձնացված բնակարանները: Մասնավորեցման դիմումը պետք է տրվի տվյալ բնակարանի վարձակալի հետ վարձակալության պայմանագիրը կնքելու օրվան հաջորդող մեկ տարվա ընթացքում: Այդ ժամկետի խախտմանը տրված դիմումները չեն քննարկվում: Մասնավորեցումը կատարվում է դիմումը ներկայացնելու օրվանից մեկամսյա ժամկետում: Մասնավորեցումից հետո բնակարանը դառնում է բնակարանի օգտագործման իրավունք ունեցող անձանց ընդհանուր համատեղ սեփականություն: Բնակարանի մասնավորեցման դիմումի մերժումը կարող է բողոքարկվել դատական կարգով:

ԱՊԵՏԻ ԳՈՏՈՒ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐՈՒՄ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐԻՆ ԲՆԱԿԱՐԱՍՆԵՐԻ ԱՐՏԱՐԵՐՈ ՀԱՏԿԱՑՄԱՆ ԿԱՐԳԸ

1999 թվականի հունիսի 10-ի ՀՀ Կառավարության թիվ 432 որոշմամբ հաստատվել է «Աղետի գոտու բնակավայրերում քաղաքացիներին բնակարանների արտահերթ հատկացման կարգ»-ը (այսուհետև՝ տեքստում՝ Կարգ): Ըստ այդ որոշմամբ սահմանված կարգի, բնակարան արտահերթ ստանալու իրավունք ունեն այն քաղաքացիները և նրանց ընտանիքի անդամները, որոնց կացարանները (բնակարանը, բնակելի տունը, տան մի մասը) երկրաշարժի հետևանքով քանդվել կամ բնակվելու համար դարձել են ոչ պիտանի: Աղետի գոտու բնակավայրերում բնակարան արտահերթ ստանալու իրավունք ունեցող քաղաքացիների հաշվառումն իրականացնում է նրանց մշտական բնակավայրի համայնքի ղեկավարը: Բնակարան ստանալու համար համայնքի ղեկավարին քաղաքացին ներկայացնում է դիմում, որի մեջ նշվում է ընտանիքի անդամների, այդ թվում՝ ժամանակավոր բացակայողների թիվը, ժամանակավոր բնակության հասցեն: Դիմումը գրանցվում է դիմումների գրանցման մատյանում, որի հաշվառումը, ինչպես նաև դիմումում նշված տեղեկությունները և դիմում ներկայացրած քաղաքցու բնակարանային պայմանները ստուգում է համայնքի ղեկավարի կողմից ստեղծված բնակարանային հարցերի հանձնաժողովը, որի արդյունքներով կազմվում է համապատասխան ակտ: Քաղաքացու դիմումն անհրաժեշտ փաստաթղթերի հետ միասին մեկամսյա ժամկետում քննության է առնվում համայնքի ղեկավարի կողմից և դրա վերաբերյալ ընդունվում է որոշում՝ հաշվի առնելով բնակարանային հարցերի հանձնաժողովի կարծիքը: Հաշվառման վերցված յուրաքանչյուր քաղաքացու համար կազմվում է հաշվառման գործ:

Ըստ վերոհիշյալ որոշման 16-րդ կետի, բնակելի տարածությունները քաղաքացիներին հատկացվում են հետևյալ կարգով.

- մեկ սենյականոց բնակարանը՝ միևնույն սեղի կամ տարրեր սեղի երկու մարդուց քաղկացած ընտանիքին, եթե երեխան ինը տարեկանից փոքր է, ինչպես նաև ամուսիններին,
- երկու սենյականոց բնակարանը՝ ինը տարեկանից մեծ տարրեր սեղի երկու մարդուց (քացի ամուսիններից) և երեք մարդուց քաղկացած ընտանիքին.
- երեք սենյականոց բնակարանը՝ չորս-հինգ մարդուց քաղկացած ընտանիքին.
- չորս սենյականոց բնակարանը՝ վեց-յոթ մարդուց քաղկացած ընտանիքին.
- քաղաքացիների առանձին կատեգորիաների բնակելի տարածության նորմաներից ավելի, լրացնելով բնակելի տարածություն հատկացվում է մեկ սենյակի կամ տասը քառակուսի մետրի չափով.
- որոշ քրոնիկ հիվանդությունների ծանր տեսակներով տառապող քաղաքացիներին, ինչպես նաև այն քաղաքացիներին, որոնց այդ տարածությունն անհրաժեշտ է՝ կատարած աշխատանքի պայմաններից ու բնույթից ելնելով, լրացնելով բնակելի տարածության չափը կարող է մեծացվել:

Ըստ վերոհիշյալ որոշման 18-րդ կետի, աղետի գոտու բնակավայրերում արտահերթ բնակելի տարածությունները հատկացվում են հետևյալ հերթականությամբ.

1. Երկրաշարժի հետևանքով առաջին խմբի հաշմանդամ դարձած անձանց.
2. Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի առաջին խմբի հաշմանդամներին և սահմանված կարգով նրանց հավասարեցված անձանց.
3. մանկությունից հաշմանդամ ունեցող ընտանիքներին.
4. զինծառայողներից առաջին խմբի հաշմանդամներին.
5. աշխատանքի առաջին խմբի հաշմանդամներին.
6. Երկրաշարժի հետևանքով լրիվ որբացած անչափահասներին.
7. կերպողողներից մեկին կորցրած՝ անչափահաս երեխա ունեցող, ինչպես նաև երեք և ավելի անչափահաս երեխա ունեցող ընտանիքներին.
8. միայնակ ծերերին.
9. միայնակ մայրերին.
10. որը երեխա որդեգրած անձանց.
11. Երկրաշարժի հետևանքով երկրորդ խմբի հաշմանդամ դարձած անձանց.
12. Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի երկրորդ խմբի հաշմանդամներին և սահմանված կարգով նրանց հավասարեցված անձանց.
13. աշխատանքի երկրորդ խմբի հաշմանդամներին.
14. զինծառայողներից երկրորդ խմբի հաշմանդամներին.
15. Երկրաշարժի հետևանքով զոհ ունեցող ընտանիքներին.

16. որոշ ծանր քրոնիկ այն հիվանդություններով տառապող անձանց, որոնք թվարկված են ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով հաստատված հիվանդությունների ցանկում.

17. «Հերոսուհի մայր» կոչմանն արժանացած մայրերին.

18. ՀՀ պաշտպանության ժամանակ զոհված զինծառայողների ընտանիքներին.

19. Երկրորդ համաշխարհային պատերազմում զոհված կամ անհայտ կորած զինծառայողների (պարտիզանների) և սահմանված կարգով նրանց հավասարեցված անձանց ընտանիքներին.

20. Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի երրորդ խմբի հաշմանդամներին և սահմանված կարգով նրանց հավասարեցված անձանց.

21. պետական կամ հասարակական պարտականությունները կատարելիս կամ արտադրության մեջ դժբախտ պատահարի հետևանքով զոհված անձանց ընտանիքներին.

22. սահմանված կարգով հաստատված ցուցակի համաձայն աշխատանքի վճարակար պայմաններով աշխատանքում տասը և ավելի տարի բարեխորդեն աշխատած բանվորներին ու ծառապողներին.

23. ԽՄԴՄ և Դայաստանի ազգային հերոսներին.

24. փառքի, աշխատանքային փառքի, «ԽՄԴՄ զինված ուժերում հայրենիքին ծառայելու համար» բոլոր երեք աստիճանի շքանշաններով պարզեցված անձանց.

25. ՀՀ պաշտպանության ժամանակ խեղման կամ հիվանդության հետևանքով հաշմանդամ ճանաչված զինծառայողներին.

26. քաղաքացիական և Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակաշրջանում ու այլ մարտական գործողությունների ժամանակ գործող բանակի կազմում գտնված անձանց, քաղաքացիական ու Երկրորդ համաշխարհային պատերազմների պարտիզաններին, ինչպես նաև մարտական գործողություններին մասնակցած մյուս անձանց.

27. այն քաղաքացիներին, որոնց նախկինում նշանակվել են միութենական և հանրապետական նշանակության անհատական կենսաթոշակներ.

28. ընտանիքներին՝ երկվորյակներ ծնվելու դեպքում.

29. արտադրության ոլորտում տասնհինգ և ավելի տարի աշխատած բանվորներին ու ծառայողներին.

30. ՀՀ օրենսդրությամբ նախատեսված այլ դեպքերում.

Այն ընտանիքները, որոնց վրա տարածվում են կարգի 18-րդ կետի 18, 19, 21 ենթակետերի գործողությունները, անդամների թվին են դասվում զոհվածի կամ անհայտ կորածի խնամքի տակ գտնվող անձինք, որոնց այդ կապակցությամբ կենսաթոշակ է վճարվում, ծնողները, ամուսինը, որը նորից չի ամուսնացել՝ անկախ նրա կենսաթոշակ ստանալուց, զավակները, որոնք իրենց ընտանիքները չունեն կամ թեև ունեն իրենց ընտանիքները, բայց հաշմանդամ են դարձել մինչև չափահաս դառնալը, ինչպես նաև իրենց ընտանիքներն ունեցող զավակները, որոնց երկու ծնողները զոհվել են կամ անհայտ կորել, կամ ունեցել են մեկ ծնող, որը զոհվել է կամ անհայտ կորել:

Ըստ Կարգի 19-րդ կետի, բնակտարածություն արտահերթ ստանալու իրավունք տրվում է այն ընտանիքին, որի կազմում հաշվառման պահին եղել է այդ արտոնությունից օգտվող անձ, անկախ նրանից, թե ընտանիքի անդամներից ով է դիմել հաշվառման վերցնելու համար: Այս կետի գործողությունը չի տարածվում անչափահաս երեխաներ ունեցող այն ընտանիքների վրա, որտեղ հաշվառման պահին հաշվառված անչափահաս երեխաները մինչև բնակարանի հատկացումը դարձել են չափահաս և կազմել իրենց ընտանիքները:

Դամաձայն Կարգի 22-րդ կետի բնակարանները հատկացվում են՝

ա) Գյումրիի այն քաղաքացիներին, որոնք սույն կարգի համաձայն բնակարան արտահերթ ստանալու իրավունք ունեցել են մինչև 01.06.1994թ.

բ) աղետի գոտու այլ բնակավայրերի այն քաղաքացիներին, որոնք սույն կարգի համաձայն բնակարան ստանալու իրավունք ունեցել են մինչև 01.06.1999թ.:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԴԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Աշխատանքային պայմանագիր

Աշխատանքային պայմանագիրն աշխատողների և ձեռնարկության, հիմնարկի, կազմակերպության (գործատուի) միջև կնքված համաձայնություն՝ և աշխատողի և գործատուի փոխադարձ իրավունքների և պարտականությունների մասին:

Աշխատողները բաժանվում են հետևյալ կատեգորիաների՝

- պետական պաշտոնյաներ,
- պետական ծառայողներ,
- բյուջետային հիմնարկների աշխատողներ,
- այլ վարձու աշխատողներ:

Գործատուներ են համարվում ՀՀ օրենսդրությանը համապատասխան վարձու աշխատանք օգտագործող կազմակերպությունները:

Աշխատանքային պայմանագրերը կնքվում են՝

- անորոշ ժամկետով,
- երեք տարուց ոչ ավել որոշակի ժամկետով,
- որոշակի աշխատանք կատարելու ժամանակով (սեզոնային աշխատանքային պայմանագիր և այլն):

Աշխատանքային պայմանագրի ձևը

Գործատուն վարձու աշխատողի հետ պարտավոր է կնքել գրավոր պայմանագիր, որուն նշվում են.

- աշխատանքի առարկան,
- պայմանագրի ժամկետը,
- կողմների իրավունքներն ու պարտականությունները,
- աշխատանքի վարձատրության պայմանները,
- աշխատանքի վարձատրության ժամային դրույքաչափերը կամ ամսական աշխատավարձի (հավելումների, փոխհատուցումների) չափն ու վճարման պարբերականությունը,
- կազմակերպություններում (բացառությանը բյուջեից ֆինանսավորվող աշխատողների) աշխատավարձի վճարման ժամկետանց յուրաքանչյուր օրվա համար տույժի չափը,
- աշխատողի մեղքով առաջացած պարապուրդի և գործադուլի հայտարարման դեպքուն աշխատանքի ներկայանալու մյուս պայմանները:

Աշխատանքային պայմանագիրը կարող է պարունակել ՀՀ օրենսդրությանը չհակասող այլ պայմաններ ևս: Աշխատանքային պայմանագրով չկարգավորված հարցերը կարգավորվուն են աշխատանքային օրենսդրությամբ և այլ իրավական ակտերով սահմանված կարգով:

Ինչ փաստաթղթեր են պահանջվում աշխատանքային պայմանագիրը կնքելիս

Աշխատանքային պայմանագիր կնքելիս, աշխատողից պահանջվում է անձնագիրը, աշխատանքային գրքույկը, առաջին անգամ աշխատանքի ընդունվող անձանցից՝ համատիրության, ԲԾՏ-ի կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից տրված տեղեկանք՝ վերջին գրաղունքի մասին, գինվորական գրքույկը, ժամկետային գինծառայություն չանցած արական սերի անձանցից՝ գինվորական հաշվառման գրքույկը կամ տեղեկանք տարածքային գինկոմիսարիատից՝ գինծառայությունից ազատվելու կամ տարկետման իրավունք ունենալու վերաբերյալ:

Օրենսդրությամբ սահմանված դեպքերում քաղաքացուց պահանջվում է նաև նրա որոշակի մասնագիտությունը (բժիշկներ, իրավաբաններ, վարորդներ և այլն) հաստատող փաստաթղթեր:

Ինչ հիմքերով է դադարում աշխատանքային պայմանագիրը

Աշխատանքային պայմանագրի դադարման հիմքերն են.

- կողմերի համաձայնությունը,
- պայմանագրի ժամկետի լրանալը,
- աշխատողի գորակոչվելը կամ գինծառայության ընդունվելը,
- աշխատանքային պայմանագրի լուծվելը աշխատողի նախաձեռնությամբ, առմինիստրացիայի նախաձեռնությամբ կամ արհեկոնի պահանջով,

- աշխատողի համաձայնությամբ նրան այլ ձեռնարկություն, հիմնարկ, կազմակերպություն փոխադրելը կամ նրա՝ ընտրովի պաշտոնի անցնելը,
- ձեռնարկության, հիմնարկի, կազմակերպության հետ միասին այլ վայր աշխատանքի փոխադրվելուց աշխատողի հրաժարվելը, ինչպես նաև աշխատանքի էական պայմանները փոփոխվելու կապակցությամբ աշխատանքը շարունակելուց հրաժարվելը,
- դատարանի դատավճիռը, որով աշխատողը դատապարտվել է ազատազրկման, ուղղիչ-աշխատանքների՝ ոչ ըստ աշխատավայրի կամ տվյալ աշխատանքը շարունակելու հնարավորությունը բացառող այլ պատժի:

Աշխատանքային պայմանագրի լուծարումը աշխատողի նախաձեռնությամբ

Աշխատողները կարող են լուծել անորոշ ժամկետով

Կնքված աշխատանքային պայմանագրիրը՝ այդ մասին երկու ամիս առաջ գրավոր գգուշացնելով աղմինիստրացիային:

Ժամկետային աշխատանքային պայմանագրիրը աշխատողի պահանջով կարող է վաղաժամ լուծարվել աշխատողի հիվանդության կամ հաշմանդամության, աղմինիստրացիայի կողմից աշխատանքային օրենսդրության խախտման, ինչպես նաև պայմանագրով սահմանված այլ հիմքերով:

Աշխատանքային պայմանագրի լուծարումը աղմինիստրացիայի նախաձեռնությամբ

Աղմինիստրացիայի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագրիրը կարող է լուծարվել աշխատողների թվի և/կամ հաստիքների կրծատման, աշխատողի կողմից իր պարտականությունների պարբերաբար չկատարման, գործալքության, հարբած, թմրանութեր օգտագործած վիճակում աշխատանքի ներկայանալու, ժամանակավոր անաշխատունակության պատճառով ավելի քան 4 ամիս աշխատանքի չներկայանալու, անբավարար որակավորման կամ առողջական վիճակի պատճառով աշխատանքային անհամապատասխանության, նախկին աշխատողի աշխատանքում վերականգնվելու հիմքերով: Աղմինիստրացիայի նախաձեռնությամբ ցանկացած հիմքով պայմանագրիրը լուծարելու դեպքում արհելողի համաձայնությունը պարտադիր է:

Աշխատանքից ազատման կարգը

Առաջիկա ազատման մասին աշխատողները անհատապես նախագուշացվում են ոչ ուշ, քան երկու ամիս առաջ: Նախագուշացման հետ աղմինիստրացիան, հնարավորության դեպքում, աշխատողին առաջարկում է այլ աշխատանք՝ նույն ձեռնարկությունում, հիմնարկում, կազմակերպությունում:

Աշխատաժամանակ

Աշխատաժամանակը այն ժամանակահատվածն է, որի ընթացքում աշխատողը աշխատանքային ներքին կարգապահության կանոններին համապատասխան պետք է գտնվի ձեռնարկությունում՝ (հիմնարկում, կազմակերպությունում) իր աշխատանքային պարտականությունները կատարելու համար:

Աշխատաժամանակի նորմալ տևողությունը չի կարող անցնել շաբաթական 41 ժամից:

16-18 տարեկան անչափահաների համար աշխատանքային շաբաթը կազմում է 36 ժամ կամ օրվա մեջ 6 ժամ՝ վեցօրյա շաբաթի դեպքում:

15-16 տարեկան անչափահաների համար աշխատանքային շաբաթը կազմում է 24 ժամ, իսկ վեցօրյա շաբաթի դեպքում՝ օրական 4 ժամ:

Տոնական և հանգստյան օրերի նախօրյակին աշխատողների աշխատանքի տևողությունը կրծատվում է մեկ ժամով: Դա վերաբերվում է և հնգօրյա, և վեցօրյա աշխատանքային շաբաթին:

Աշխատանքի վարձատրությունը

Աշխատավարձը աշխատողի աշխատանքի վարձատրությունն է, որը վճարվում է նրան՝ ըստ նախապես սահմանված նորմաների կամ գործատուի և աշխատողի փոխադրձ համաձայնեցված չափի:

Աշխատանքի վարձատրության իրավական հիմքերն են.

ա) պետական պաշտոնյաների համար տվյալ պաշտոնում նշանակման կամ ընտրություն-ների արդյունքները հաստատող իրավական ակտերը,

բ) բյուջետային հիմնարկների աշխատողների և պետական ծառայողների համար նրանց գործատուների հրամանները,

գ) այլ վարձու աշխատողների համար գործատուների հետ կնքված պայմանագրերը,

դ) աշխատանքի վարձատրության չափն ու պայմանները սահմանող պայմանագրերը և ի-րավական ակտերը:

Աշխատողի աշխատանքի վարձատրության նվազագույն չափը չի կարող պակաս լինել պետության կողմից սահմանված նվազագույն չափից: Ներկայումս Հայաստանում աշխատավարձի նվազագույն չափը սահմանված է 5000 դրամ:

Աշխատանքի վարձատրության նվազագույն չափը հարկման ենթակա չէ:

Աշխատավարձը վճարվում է անմիջապես աշխատողին, նրա աշխատանքի վայրում, աշխատանքային օրերին, ամսական առնվազն մեկ անգամ՝ մինչև հաջորդ ամսվա 15-ը:

Աշխատողի ցանկությամբ աշխատավարձը կարող է վճարվել բանկային վկայագրով, չեկերով կամ աշխատողի կողմից նշված բանկային հաշվին (հասցեին) դրամական (փոստային) փոխանցումով:

Աշխատանքի վարձատրության մի մասը, բայց ոչ ավելի, քան պաշտոնական դրույքաչափի 20%-ը, աշխատողի գրավոր համաձայնությամբ կարող է վճարվել գործատուի սեփական արտադրություն՝ դրանց բացքողման գներով: Բացառություն են կազմում ալկոհոլային խմիչքները, ծիսախոտը, դեղերը, ինչպես նաև մարդու առողջության և շրջակա միջավայրի համար վնասակար և թունավոր նյութերը:

Աշխատանքի վարձատրությունն աշխատանքի նորմալ պայմաններից շեղումների առկայության դեպքում -

Աշխատանքի նորմալ պայմաններից շեղումների առկայության դեպքում գործատուների կողմից աշխատողներին տրվում են հավելումներ՝ հետևյալ չափերով.

ա) առողջության համար վնասակար աշխատանք կատարելու համար՝ տարիֆային աշխատավարձի (պաշտոնական դրույքաչափի) 50%-ի չափով,

բ) առողջության համար առանձնապես վնասակար, առանձնապես ծանր աշխատանքի կատարման դեպքում տարիֆային աշխատավարձի (պաշտոնական դրույքաչափի) 100%-ի չափով (առողջության համար վնասակար և առանձնապես վնասակար, առանձնապես ծանր աշխատանքների և մասնագիտությունների ցանկը սահմանում է ՀՀ կառավարությունը),

գ) գիշերային (Երեկոյան 23-ից առավոտյան 8-ը) և արտաժամյա աշխատանքի յուրաքանչյուր ժամի համար՝ ժամային դրույքաչափի կրկնակի չափով,

դ) հանգստյան և տոնական օրերին աշխատանքի համար (Եթե դա նախատեսված չէ աշխատանքային գրաֆիկով՝ ժամային (օրական) դրույքաչափի կրկնակի չափով, կամ աշխատողի ցանկությամբ հավելման փոխարեն նրան տրամադրվում են համապատասխան քանակի հանգստյան օրեր:

Կազմակերպությունների կողմից հավելումների և փոխհատուցումների վերը նշված չափերը կարող են գերազանցվել, ինչպես նաև սահմանվել լրացուցիչ այլ հավելումներ և փոխհատուցումներ:

ԱՊՔԱՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՆՊԱՍ

Ով կարող է ստանալ նպաստ

Աղքատության ընտանեկան նպաստ ստանալու իրավունք ունեն ընտանիքների անապահովության գնահատման համակարգում հաշվառված այն ընտանիքները, որոնց անապահովության միավորը բարձր է անապահովության սահմանային մեծության միավորից՝ դրա գործողության մեջ մտնելու պահի դրությամբ:

Նպաստ ստանալու համար ընտանիքի չափահաս անդամներից մեկը, տարին մեկ անգամ, իր մշտական, ժամանակավոր կամ փաստացի բնակության վայրի Սոցիալական ծառայության տարածքային կենտրոն (այսուհետև սոցկենտրոն) պետք է ներկայացնի դիմում-հայտարարագիր:

ՀՀ կառավարության կողմից սահմանված ընտանիքի անապահովության սահմանային մեծության միավորը հավասար է 36.00 - ի: (Ընտանիքի անապահովության սահմանային մեծության միավորի հաշվարկման կարգի մասին տեղեկատվություն կարող եք ստանալ տարածքային սոցկենտրոններից):

Նպաստ ստանալու համար անհրաժեշտ փաստաթղթերը

Նպաստ նշանակվում է ընտանիքի սոցիալական անձնագրի տվյալների և եկամուտների մասին տեղեկանքի հիման վրա: Սոցիալական անձնագրում ամրագրված տվյալները պետք է հիմնավորվեն հետևյալ փաստաթղթերով.

- 1-ին, 2-րդ, 3-րդ խմբի հաշմանդամները՝ Բժշկասոցիալական փորձաքննական հանձնաժողովի (ԲՍՓԴ) տեղեկանքի պատճեն կամ տեղեկանք կենսաթոշակ նշանակող մարմնից կամ կենսաթոշակառուի վկայականը.
- մինչև 16 տարեկան հաշմանդամ երեխա՝ տեղեկանք կենսաթոշակային ապահովության տարածքային կենտրոնից կամ կենսաթոշակի վկայական,
- անշափահաս երեխա՝ ծննդյան վկայականի պատճեն,
- կենսաթոշակառու՝ տեղեկանք կենսաթոշակ նշանակող մարմնից,
- գործազրություն՝ տեղեկանք գրադարձության տարածքային կենտրոնից՝ գործազրկության վերաբերյալ.

- «Ի՞նի կին (20 շաբաթական և ավելի)՝ տեղեկանք կանաց կոնսուլտացիայից,
- մինչև 23 տարեկան ուսանողներ՝ տեղեկանք պետական ուսումնական հաստատությունից՝ անվճար բաժնում սովորելու մասին,
  - մինչև 21 տարեկան միակողմանի և երկկողմանի ծնողազուրկ երեխա՝ տեղեկանք կենսաթոշակ նշանակող մարմնից կամ կենսաթոշակառուի վկայականը կամ ծնող(ներ)ի մահվան վկայականը,
  - միայնակ մոր երեխա՝ տեղեկանք Զագսի տարածքային բաժնից՝ երեխայի ծննդյան վկայականում հոր մասին տեղեկությունների գրանցման վերաբերյալ,
  - ամուսնալուծված ընտանիքի երեխա՝ ամուսնալուծության վկայականի կամ դատարանի վճռի, հայրությունը ճանաչելու մասին վկայականի պատճենը.
  - միայնակ կենսաթոշակառու՝ տեղեկանք ԲՇՏ-ից կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնից,
  - տարեց կենսաթոշակառու (75տ. և բարձր)՝ տեղեկանք կենսաթոշակ նշանակող մարմնից:

Յուրաքանչյուր ընտանիքի համար լրացվում է նույն համարով 2 սոցիալական անձնագիր, մեկը ընտանիքի, մյուսը՝ կենտրոնի համար:

Սոցկենտրոնները պարտավոր են նպաստ նշանակելու և վճարելու հարցերով պարզաբնությունը և խորհրդատվությունը տալ քաղաքացիներին, ինչպես նաև օժանդակել՝ անհրաժեշտ փաստաթղթեր կազմելու և տեղեկատվություն ստանալու հարցում:

Սոցկենտրոնը նպաստ նշանակելու մասին դիմում-հայտարարագիրը պետք է քննարկի ոչ ուշ քան դիմումն ու ան-

հրաժեշտ փաստաթղթերը ստանալուց հետո 25 օրյա ժամկետում: Նպաստի նշանակման մերժման մասին որոշում ընդունելուց հետո կենտրոնը 5 օրյա ժամկետում հայտնում է դիմողին՝ նշելով մերժման պատճառները: Նպաստի նշանակման մերժման մասին Սոցկենտրոնի որոշումը կարող է բողոքարկվել վերադասության կարգով կամ դատարան:

Կենտրոնի կողմից նպաստի նշանակման

մերժման իիմք են հանդիսանում՝

- անապահովության սահմանային մեծության միավորից ընտանիքի անապահովության միավորի ցածր լինելը,
- Ներկայացված փաստաթղթերի լրիվ կամ հավաստի չլինելը,
- ՀՀ նախարարություններից և գերատեսչություններից ստացված տեղեկատվության կիրարկման, Սոցկենտրոնի կամ սոցիալական աջակցության խորհրդի կողմից կատարված ուսումնասիրության արդյունքում ընտանիքը ապահով ճանաչելը:

Նպաստի հաշվարկումն ու վճարումը

Նպաստը հաշվարկվում է աղքատության նպաստի բազային մասին ավելացնելով ընտանիքի յուրաքանչյուր՝ 18 տարեկան չդարձած անդամի համար տրվող հավելումը:

Աղքատության ընտանեկան նպաստի բազային մասը 4000 դրամ է: Ընտանիքի յուրաքանչյուր անդամին տրվող հավելումը 1500 դրամ է:

Ընտանիքի կազմում փոփոխություն կատարվելու և նպաստի իրավունքի պահպանման դեպքում նպաստի չափի վերահաշվարկը կատարվում է նշված փոփոխությունը կենտրոնին հայտնի դաշնակությունից: Ընտանիքի բացակա անդամի անվանք նշանակված նպաստը վճարվում է ընտանիքի այլ չափահաս անդամի:

Նպաստի վճարումները կատարվում են «Հայփոստ» ՓԲԸ-ի փոստային բաժանմունքների միջոցով:

Ընտանիքի բնակության վայրը փոխելու դեպքում նպաստի վճարումը կասեցվում է: Նպաստի փաստաթղթերը նպաստառուի դիմումի համաձայն ուղարկվում են նոր բնակության վայրի կենտրոն: Նպաստի իրավունքի պահպանման դեպքում այն վերականգնվում է չվճարված ամսից:

Նպաստի վճարման դադարեցումը

Նպաստի վճարումը կարող է դադարեցվել հետևյալ դեպքերում,

ա) ընտանիքի կազմի կամ նյութական, բնակարանային պայմանների փոփոխությունների հետևանքով ընտանիքի անապահովության միավորը սահմանային մեծության միավորից իջնելիս,

բ) ընտանիքի կողմից անընդեց երեք ամիս անհարգելի պատճառով նպաստ չստանալու,

գ) Սոցկենտրոնի կամ սոցիալական աջակցության խորհրդի կողմից ընտանիքը ոչ նպաստառու ճանաչվելիս,

դ) նպաստի տեղեկատվական բազայի միջոցով ՀՀ նախարարություններից և գերատեսչություններից ստացված տեղեկատվության համադրման հետևանքով նպաստի իրավունքը կորցնելու,

ե) նախորդ հաշվառումից (փոստագրումից) 12 ամիս անց սոցիալական անձնագրում ամրագրված տվյալները հաստատող փաստաթղթեր չներկայացնելու,

զ) ընտանիքի անապահովության գնահատման չափանիշների փոփոխության,

է) ընտանիքների անդամներից որևէ մեկի կրկնակի հաշվառման դեպքերում,

ը) նպաստ ստացողի կողմից ակնհայտ կեղծ տեղեկություններով փաստաթղթեր ներկայացնելու, եկանուտները և ընտանիքում կատարված փոփոխությունները թաքցնելու դեպքում (վերջինիս պատճառով ընտանիքը 1 տարի ժամկետով գրկվում է նպաստ ստանալու իրավունքից և կենտրոնը ձեռնարկում է միջոցներ՝ հասցված վնասը ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով վերականգնելու համար):

ԶԲԱՂՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

Զբաղվածության հասկացությունը

Զբաղվածությունը ՀՀ քաղաքացիների, ՀՀ-ում բնակվող օտարերկրյա քաղաքացիների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց զբաղվածությունն անձնական և հասարակական պահանջմունքների բավարարնան հետ կապված ՀՀ օրենսդրությամբ չարգելված գործունեություն է, որը բերում է նրանց կենսագործունեության համար անհրաժեշտ եկամուտ:

1. Զբաղված անձինք.

Զբաղված անձինք են՝

- գործատուների մոտ վարձու աշխատանք կատարողները,
- վարչական պաշտոններում ընտրված, նշանակված կամ հաստատված անձինք,
- գինծառայության մեջ գտնվող անձինք,
- ուսումնական հաստատություններում, մասնագիտական պատրաստման, վերամասնագիտացման, որակավորման բարձրացման դասընթացներում և ուսումնական այլ ձևերում ընդգրկված աշխատանքային տարիքի անձինք,

2. Աշխատանք փնտրողներ.

Աշխատանք փնտրող անձինք են՝ 16 տարին լրացած աշխատունակ անձինք, որոնք անկախ զբաղված լինելու հանգամանքից, աշխատանքի տեղավորման նպատակով դիմել են զբաղվածության պետական ծառայություն:

3. Զգբաղված անձինք.

Զգբաղված անձինք են՝ աշխատանքային տարիքի աշխատունակները, որոնք զբաղված չեն 1-ին կետում նշված գործունեության որևէ տեսակով, ինչպես նաև

տվյալ ժամանակաշրջանում աշխատելու ցանկություն չեն հայտնում (կամավոր զգբաղվածություն),

ցանկություն ունեն աշխատելու և փնտրում են հարմար աշխատանք (հարկադիր զգբաղվածություն)

4. Գործազուրկներ.

Գործազուրկները աշխատանքային տարիքի աշխատանք փնտրող աշխատունակ այն չզբաղված անձինք են, որոնք չեն ստանում կենսաթոշակներ, ունեն առնվազն 1 տարվա աշխատանքային ստաժ, աշխատանքի տեղավորման նպատակով դիմել են զբաղվածության պետական ծառայություն և ստացել գործազուրկի կարգավիճակ:

Անձանց հաշվառումը իրականացնում է զբաղվածության պետական ծառայությունը (այսուհետև՝ ծառայություն), որի համար աշխատանք փնտրող չզբաղված անձը լրացնում է հաշվառման քարտ՝ հետևյալ փաստաթղթերի առկայության դեպքում՝

- անձնագիր,
- աշխատանքային գրքույկ,
- տեղեկանք տեղական ինքնակառավարման մարմիններից հողի, գյուղտեխնիկայի և շինությունների սեփականաշնորհումից և վարձակալումից չօգտվելու մասին:

Զբաղվածության պետական ծառայությունը, չզբաղված անձին, օրենքով սահմանված կարգով տալիս է գործազուրկի կարգավիճակ, որոնց երաշխավորվում է՝

- գործազրկության նպաստի վճարում (գործազրկության բազային նպաստի չափը 3900 դրամ է) նպաստի ստացման տևողությունը հաշվառելով ընդհանուր աշխատանքային ստաժում,
- կոթաթոշակների վճարում, որի չափը սահմանված է բազային նպաստի 120% չափով, ծառայության ուղեգործ վերամասնագիտացման և որակավորման բարձրացման դասընթացներում սովորելով ընթացքում հաշվառելով ուսուցման տևողությունը ընդհանուր աշխատանքային ստաժում.
- գործատուի նախաձեռնությամբ (բացառությամբ աշխատանքային կարգապահության խախտման պատճառով ազատվածների) աշխատանքից ազատված անձանց, որոնք աշխատանքի տեղավորման նպատակով ծառայություն են դիմել աշխատանքից ազատվելու օրվանից 30 օրվա ընթացքում՝ նշանակվում է նպաստ՝ գործազրկության բազային նպաստի չափով,
- իրենց նախաձեռնությամբ աշխատանքից ազատված անձանց նշանակվում է նպաստ՝ բազային նպաստի 80% չափով,
- աշխատանքային կարգապահության խախտման պատճառով աշխատանքից ազատված անձանց նշանակվում է նպաստ՝ բազային նպաստի 60 % չափով,

Գործազրկության նպաստի տևողությունը

Գործազրկության նպաստի տևողությունը սահմանվում է 5 ամիս: Ոչ պակաս, քան 5 տարի ընդհանուր աշխատանքային ստաժ ունեցող անձանց նպաստի վճարման ժամկետները երկարացվում են յուրաքանչյուր 5 տարվա համար 1 ամսով:

Գործազրկության նպաստները նշանակվում են ոչ ավել, քան 12 ամիս: 12 ամիս նպաստ ստանալու իրավունք ունեցող այն գործազրկություններին, որոնց տարիքային աշխատանքային կենսաթոշակի իրավունք տվող տարիքի լրանալուն մնացել է մինչև 1 տարի, իրենց համաձայնությամբ, կարող է տրվել վաղաժամկետ կենսաթոշակի անցնելու իրավունք:

Եթե անձը, գործազրկության նպաստի ստացման ժամանակաշրջանում ծառայությանը տեղեկացնելով ինքնուրույնաբար տեղափորվում է ժամանակավոր աշխատանքի, ապա վերջինիս կողմից գործազրկության նպաստի վճարումը կասեցվում է ժամանակավոր աշխատանքի տևողությունը համապատասխան ժամկետով: Զբաղվածության պետական ծառայության կողմից երկու ամիս ժամկետով կասեցվում է նպաստի վճարումը, եթե գործազրկությունը մեկ անգամ հրաժարվել է հարմար աշխատանքի տեղափորման առաջարկից:

Հարմար աշխատանք է համարվում այն աշխատանքը, որը համապատասխանում է աշխատողի կրթությանը, մասնագիտական պատրաստվածությանը՝ հաշվի առնելով վարձատրության չափը և առաջարկվող աշխատավայրի տրամսպորտային մատչելիությունը: Գործազրկության մասնակի կարող է համարվել այն աշխատանքը, որը պահանջում է որակափորման բարձրացում կամ վերամասնագիտացում: Առաջին անգամ աշխատանք փնտրող անձանց համար հարմար կարող է համարվել ցանկացած վարձատրվող աշխատանք:

Հարմար աշխատանքի պայմաններն են. գործազրկության բազային նպաստի մեկուկես չափը գերազանցող վարձատրությամբ աշխատանքը և զբաղվածության պետական ծառայության համապատասխան մարմնի կողմից սպասարկվող տարածքում առաջարկվող աշխատանքը:

Դրամական օգնություն - գործազրկության նպաստի վճարման ժամկետը լրացած գործազրկության անձանց, ինչպես նաև աշխատանք փնտրող զգբաղված, սակայն գործազրկության նպաստի իրավունք չունեցող անձանց ամենամյա դրամական օգնությունը է տրվում գործազրկության ամենամյա նպաստի (3900 դրամ) 30%-ի չափով: Դրամական օգնությունը տրվում է հինգ ամիս ժամանակով՝ ցանկացած 12-ամյա ժամանակաշրջանի համար: Եթե վերը նշված անձինք ունեն մինչև 16 տարեկան երեխաներ, ապա յուրաքանչյուր երեխայի հաշվով դրամական օգնության չափն ավելացվում է գործազրկության բազային նպաստի 5%-ի չափով, բայց ոչ ավել, քան 10%-ով:

Նպաստի վճարման դադարեցումը

Ծառայությունը դադարեցնում է նպաստի վճարումը եթե՝

- գործազրկությունը 2 անգամ հրաժարվել է հարմար աշխատանքի տեղափորման առաջարկից,
- գործազրկությունը անհարգելի պատճառով 2 անգամ անընդմեջ ծառայության իրավերով նախապես տեղեկացված ժամկետում չի ներկայացել աշխատանքի տեղափորման առաջարկ ստանալու համար,
- գործազրկությունը առանց ծառայությանը տեղյակ պահելու նպաստ ստանալու ընթացքում տեղափորվել է աշխատանքի, ներառյալ՝ ժամանակավոր,
- գործազրկության նպաստի վճարումը կասեցնելիս պարզվում է, որ դրա ստացման ժամկետը լրացնում է ժամանակավոր աշխատանքի ժամկետից շուրջ կամ միաժամանակ:

Աշխատանք փնտրող զգբաղված անձը հաշվառումից հանվում է.

- աշխատանքի տեղափորվելիս,
- եթե հաշվառման կանգնելու օրվանից մեկ տարվա ընթացքում առնվազն մեկ անգամ չի ներկայացել ծառայություն,
- իր նախաձեռնությամբ,
- մահվան դեպքում:

Գործազրկության կարգավիճակի դադարեցումը

Զբաղվածության պետական ծառայության կողմից գործազրկությունը կարգավիճակը դադարեցվում է, եթե գործազրկությունը

- տեղավորվել է աշխատանքի,
- փոխել է բնակության վայրը,
- զորակոչվել է բանակ,
- ձևակերպվել է կենսաթոշակի,
- դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռի հիման վրա ստացել է պատիժ, որը բացառում է նրան տեղավորել աշխատանքի,
- գործուղվել է վերամասնագիտացման կամ որակավորման բարձրացման դասընթացների: Այս դեպքում գործազուրկը և աշխատանք փնտրող չզբաղված անձը հանվում են նաև հաշվառումից,
- հաշվառման կանգնելու օրվանից մեկ տարվա ընթացքում առնվազն մեկ անգամ չի ներկայացել ծառայություն,
- մահացել է,
- ներկայացրել է սխալ տեղեկություններ:

ԿԵՆՍԱԹՈՉԱԿՆԵՐԻ ՄԵԽԱԿՆԵՐԸ

ԿԵՆՍԱԹՈՉԱԿՆԵՐԻ ՄԵԽԱԿՆԵՐԸ

Հայաստանի Հանրապետությունում յուրաքանչյուր քաղաքացի ունի կենսաթոչակային ապահովության իրավունք: Սահմանված են պետական կենսաթոչակների հետևյալ տեսակները:

ա) աշխատանքային կենսաթոչակներ.

- տարիքային, արտոնյալ պայմաններով տարիքային, երկարամյա ժառայության, հաշմանդամության, կերակրողին կորցնելու դեպքում,

բ) սոցիալական կենսաթոչակներ.

- ծերության, հաշմանդամության, կերակրողին կորցնելու դեպքում:

Աշխատանքային կենսաթոչակի իրավունք ունեն.

ա) հիմնարկներում, ձեռնարկություններում, կազմակերպություններում՝ անկախ սեփականության ձևից, աշխատանքային պայմանագրի հիմնան վրա աշխատող անձինք,

բ) ինքնուրույն աշխատանքով գրադարձ անձինք, այդ թվում անհատ ձեռներեցները և գյուղացիական տնտեսությամբ գրադարձները,

գ) գիտական և ստեղծագործական աշխատանքով գրադարձ անձինք,

դ) քաղաքացիական պարտօք կատարելիս հաշմանդամ դարձած անձինք:

Տարիքային աշխատանքային կենսաթոչակի իրավունք ունեն կանայք 63 տարին, տղամարդիկ 65 տարին լրանալու և առնվազն 5 տարվա աշխատանքային ստաժի առկայության դեպքում: 2002 թ-ին տղամարդկանց աշխատանքային թոշակի տարիքը 63,5 իսկ կանանցը՝ 58,5 է: 2003 թ-ին համապատասխանաբար՝ 64 և 59, իսկ 2004 թ-ին համապատասխանաբար՝ 64,5 և 59,5:

Արտոնյալ պայմաններով տարիքային աշխատանքային կենսաթոչակի իրավունք ունեն.

ա) առանձնապես վճառակար, առանձնապես ծանր պայմաններում առնվազն 15 տարի աշխատած կանայք՝ 53, տղամարդիկ՝ 58 տարեկանից (2002թ-ին կանայք՝ 48,5, տղամարդիկ՝ 53,5 տարեկանից, 2003 թ-ին՝ կանայք՝ 49, տղամարդիկ՝ 54 տարեկանից, 2004 թ-ին՝ կանայք՝ 49,5, տղամարդիկ՝ 54,5 տարեկանից),

բ) վճառակար, ծանր պայմաններում առնվազն 20 տարի աշխատած կանայք 55, տղամարդիկ՝ 60 տարեկանից (2002թ-ին կանայք՝ 53,5, տղամարդիկ՝ 58,5 տարեկանից, 2003 թ-ին կանայք 54, տղամարդիկ՝ 59 տարեկանից, 2004 թ-ին կանայք՝ 54,5, տղամարդիկ՝ 59,5 տարեկանից),

գ) 4 և ավելի երեխա ծնած և նրանց մինչև 8 տարեկան դառնալը խնամած մայրերը, ինչպես նաև մինչև 16 տարին լրանալը մանկուց հաշմանդամ ճանաչված երեխա խնամած մայրերը՝ 58 տարին լրանալու և ոչ պակաս 5 տարվա աշխատանքային ստաժի առկայության դեպքում (2002թ-ին 54,5 տարին լրանալու դեպքում, 2003 թ-ին՝ 54, իսկ 2004 թ-ին՝ 54,5 տարին լրանալու դեպքում),

դ) հիպոֆիզային թզուկությամբ (լիլիպուտներ) հիվանդ քաղաքացիները՝ կանայք՝ առնվազն 15 տարվա աշխատանքային ստաժի դեպքում՝ 40 տարեկանից, տղամարդիկ՝ առնվազն 20 տարվա աշխատանքային ստաժի դեպքում՝ 45 տարեկանից:

Երկարամյա ժառայության աշխատանքային կենսաթոչակի իրավունք ունեն այն անձինք, որոնց աշխատանքային գործունեությունը մինչև տարիքային կենսաթոչակի համար պահանջվող տարիքի լրանալը, հանգեցրել է մասնագիտական աշխատունակության մասնակի կորստի:

Հաշմանդամության աշխատանքային կենսաթոչակ նշանակվում է աշխատունակության լրիվ կամ մասնակի կորստի հետևանքով հաշմանդամ ճանաչվելու դեպքում.

ա) աշխատանքային խեղման կամ մասնագիտական հիվանդության դեպքում՝ անկախ աշխատանքային ստաժի տևողությունից,

բ) ընդհանուր հիվանդության (այդ թվում աշխատանքի հետ չկապված խեղման) հետևանքով՝ ոչ պակաս 5 տարվա աշխատանքային ստաժի առկայության դեպքում:

Սահմանված են հաշմանդամության 1-ին, 2-րդ, 3-րդ խմբեր: Հաշմանդամության խմբերը, պատճառները սահմանվում են Բժշկասոցիալական փորձաքննական հանձնաժողովները (ԲՍՓԴ):

Հաշմանդամության աշխատանքային կենսաթոչակները նշանակվում են.

1-ին խմբի հաշմանդամներին՝ 3600 դրամին հավելելով աշխատանքային ստաժի յուրաքանչյուր տարվա համար 60 դրամ,

2-րդ խմբի հաշմանդամներին՝ 3000 դրամին հավելելով աշխատանքային ստաժի յուրաքանչյուր տարվա համար 60 դրամ,

3-րդ խմբի հաշմանդամներին՝ 2400 դրամին հավելելով աշխատանքային ստաժի յուրաքանչյուր տարվա համար 60 դրամ:

Կերակրողին կորցնելու դեպքում աշխատանքային կենսաթոշակի իրավունք ունեն ընտանիքի հետևյալ անդամները.

ա) 18 տարին չլրացած երեխաները, հաշմանդամ ճանաչված երեխաները, եղբայրները, քույրերը, թոռները (եթե չունեն աշխատունակ ծնողներ և չեն աշխատում),

բ) կերակրողի մահվան պահին կենսաթոշակի տարիքը լրացած կամ անկախ տարիքից հաշմանդամ ճանաչված ծնողները, ամուսինը, եթե չեն աշխատում,

գ) ծնողներից կամ ամուսիններից մեկը, պապը, տատը, եղբայրները կամ քույրերը՝ անկախ տարիքից և աշխատունակությունից, եթե նրանք զբաղված են նահացած կերակրողի 8 տարին չլրացած երեխաների, եղբայրների, քույրերի կամ թոռների խնամքով և չեն աշխատում,

դ) պապը և տատը, եթե չեն աշխատում և չունեն աշխատունակ զավակներ:

Տարիքային աշխատանքային կենսաթոշակի իրավունք չունեցող անձանց նշանակվում է ծերության կենսաթոշակ՝ կանանց 63, տղանարդկանց 65 տարին լրանալու դեպքում: Ծերության կենսաթոշակի չափը 3000 դրամ է:

Կենսաթոշակների նշանակման կարգը

Կենսաթոշակները նշանակում են ՀՀ սոցիալական ապահովության մարմինները՝ քաղաքացիների գրավոր դիմումի հիման վրա ըստ նրանց մշտական բնակության վայրի: Կենսաթոշակների նշանակման հարցը քննարկվում և որոշվում է անհրաժեշտ փաստաթղթերը ներկայացնելուց հետո՝ ոչ ուշ, քան 10-օրյա ժամկետում: Մերժման որոշումը ընդունելուց հետո 5-օրյա ժամկետում սոցապ մարմինը գրավոր ժանուցում է դիմումին, նշելով մերժման պատճառը և գանգատարկման կարգը, միաժամանակ վերադարձնելով բոլոր փաստաթղթերը:

Կենսաթոշակները նշանակվում են դիմելու օրվանից

Աշխատանքային կենսաթոշակներ նշանակելիս քաղաքացին դիմումի հետ ներկայացնում է.

- քաղաքացու տարիքը հաստատող փաստաթուղթ (օր. անձնագիր),
- աշխատանքային ստաժը հաստատող փաստաթուղթ (աշխատանքային գրքույկից քաղվածքը՝ վավերացված գործատուի կողմից) կամ այլ անհրաժեշտ փաստաթղթեր,
- տեղեկանք սոցիալական ապահովագրության վճարումները կատարելու մասին՝ տված ՀՀ կենսաթոշակային և զբաղվածության հիմնադրամի մարմիններից

Հաշմանդամության աշխատանքային կենսաթոշակ նշանակելիս լրացուցիչ ներկայացվում է ԲՍՖԴ-ի բժշկական քննության ակտից քաղվածքը: Եթե հաշմանդամությունն առաջացել է աշխատանքային խեղման կամ մասնագիտական հիվանդության հետևանքով, ապա ներկայացվում է նաև դժբախտ դեպքի մասին ակտը (կամ այլ փաստաթուղթը).

Կերակրողին կորցնելու դեպքում կենսաթոշակ նշանակելիս, լրացուցիչ ներկայացվում են.

- կերակրողի մահվան վկայականը,
- տեղեկանք ԲԸԸ-ից կամ քաղային կոմիտեից, իսկ գյուղական վայրերում՝ տեղական ինքնակառավարման մարմիններից՝ կերակրողի ընտանիքի այն անդամների մասին, ովքեր գտնվել են նրա խնամքի տակ, նրանց ծննդյան վկայականների պատճենները, ինչպես նաև տեղեկանք նրանց խնամքով զբաղված անձանց չաշխատելու մասին.
- ԲՍՖԴ-ի կողմից բժշկական քննության ակտից քաղվածքն ընտանիքի չափահաս այն անդամի մասին, որոնց կերակրողին կորցնելու դեպքում կենսաթոշակի իրավունք տրվում է հաշմանդամության պատճառով.

Ծերության կենսաթոշակներ նշանակելիս ներկայացվում է քաղաքացու տարիքը հաստատող փաստաթուղթ (անձնագիրը կամ ծննդյան վկայականի պատճեն):

Կենսաթոշակը կարող է վճարվել լիազորագրով՝ 3 ամիս: Լիազորագիրը պետք է վավերացված լինի նոտարի կողմից:

Կենսաթոշակների հաշվարկումը

Կենսաթոշակները հաշվարկվում են բազային կենսաթոշակին (3000 դրամ) ավելացնելով մեկ լիիվ տարվա աշխատանքային ստաժի համար տրվող հավելումը՝ 60 դրամի չափով:

75 տարին լրացած կենսաթոշակառուի կենսաթոշակն ավելացվում է բազային կենսաթոշակի 30% չափով: Կենսաթոշակառուի մահվան դեպքում նրա ընտանիքին կամ հուղարկավորությունը կատարած անձին վճարվում է բաղման ծախսերի մասնակի փոխհատուցում՝ մեկ տարվա կենսաթոշակի չափով:

ԿԵՆՍԱԹՈՂԱԿԱՆԵՐԻ ՎՃԱՐՈՒՄԸ

Յուրաքանչյուր ամսվա կենսաթոշակը վճարվում է հաջորդ ամսվա ընթացքում՝ կենսաթոշակառուի փաստացի բնակության վայրում:

ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐԻ ԵՎ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԵՐ

Գործարքների հասկացությունը

Գործարքները մարդկանց և իրավաբանական անձանց (տնտեսական ընկերություններ, կազմակերպություններ, տարբեր հաստատություններ) իրենց կամքի համաձայն արված բոլոր այն գործողություններն են, որոնց հետևանքով որոշակի քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ են սահմանվում, փոփոխվում կամ դադարում: Օրինակ՝ գույք գնելը, բնակարանը վարձով տալը, ավտոմեքենան նվիրելը գործարքներ են:

Գործարքի ձևերը

Որպեսզի գործարքը համարվի օրինական և ստանա իրավաբանական ուժ, անհրաժեշտ է պահպանել օրենքով գործարքին վերապահվող պահմանները: Համաձայն օրենքի, գործարքները լինում են 2 ձևի՝ բանավոր և գրավոր: Կամ գործարքներ, որոնք օրինական համարվելու համար պարտադիր պետք է կնքվեն գրավոր: Որոշ գործարքներ օրինական համարվելու համար կողմերի բանավոր համաձայնության առկայությունը բավական է:

Ո՞ր դեպքերում գործարքը կարող է կնքվել բանավոր:

Գործարքը, որի համար օրենքով կամ կողմերի համաձայնությամբ սահմանված չէ գրավոր (հասարակ կամ նոտարական) ձև, կարող է կնքվել բանավոր: Ըստ էության, բանավոր կարող են կնքվել կնքման պահին կատարվող բոլոր գործարքները, բացառությամբ այն գործարքների, որոնց համար սահմանված է նոտարական ձև, և որոնց հասարակ գրավոր ձևը չպահպանվելու հանգեցնում է դրանց անվավերության, եթե կողմերի համաձայնությամբ այլ բան սահմանված չէ: Օրինակ՝ խանութից հաց գնելը համարվում է գործարք (առուվաճառքի պայմանագիր), որը կատարվում է կնքման պահին և, որի համար օրենքով սահմանված չէ նոտարական կամ հասարակ գրավոր ձև, հետևաբար, այն կարող է կնքվել բանավոր:

Գրավոր գործարքներ

Գրավոր գործարքները լինում են երկու ձևի՝ հասարակ և նոտարական վավերացում պահմաննող: Նոտարական գրավոր ձևով գործարքը կնքելու դեպքում կողմերը կազմում են մեկ գրավոր փաստաթուղթ, ստորագրում են, որից հետո ներկայացնում են նոտարին, իսկ վերջինս այդ փաստաթուղթը վավերացնում է իր կնիքով: Օր. անշարժ գույքի (բնակարան, առանձնատուն, հողամաս) օտարման (վաճառք, վարձակալության տալ, նվիրատվություն) գործարքները (պայմանագրերը) իրավաբանական ուժ են ձեռք բերում միայն նոտարի կողմից վավերացվելու պահից: Այն գործարքները, որոնց համար օրենքը նոտարական վավերացումը պարտադիր չի համարում՝ կարող են կնքվել հասարակ գրավոր ձևով: Դա նշանակում է, որ համաձայնության գալուց հետո կողմերը կազմում են մեկ գրավոր փաստաթուղթ և ստորագրում են այն:

Համաձայն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 297-րդ հոդվածի հասարակ գրավոր ձևով պետք է կնքվեն՝

- իրավաբանական անձանց՝ միջև և քաղաքացիների հետ գործարքները.
- քաղաքացիների միջև աշխատավարձի սահմանված նվազագույն չափի քանակատիկ գումարը (20 հազար դրամ) գերազանցող, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ անկախ գումարի չափից գործարքները (օր. նվիրատվության պայմանագրերը):

Այսինքն, կազմակերպությունների միջև կամ կազմակերպության և քաղաքացու միջև կնքվող գործարքները ամեն դեպքում պետք է կնքվեն գրավոր: Ինչ վերաբերում է քաղաքացիների միջև կնքվող գործարքներին, ապա դրանք պետք է կնքվեն գրավոր, եթե

- գործարքի գումարի չափը գերազանցում է 20.000 դրամ: Օրինակ՝ քաղաքացիները պայմանագրում են կնքել առուվաճառքի պայմանագիր, որտեղ մեկը վաճառելու է հեռուստացույց 15000 դրամ արժեքով: Այս դեպքում գործարքը կարող է կնքվել բանավոր, իսկ եթե հեռուստացույցը վաճառվեր, ասենք, 25000 դրամով, ապա, այս դեպքում, գործարքը պետք է կնքվեր գրավոր:
- գործարքի որևէ առանձին տեսակի համար օրենքով սահմանված է գրավոր ձև, անկախ այն բանից, թե ինչ գումարի շուրջ է այն կնքվում: Օր՝ նվիրատվության պայմանագիրը պարտադիր պետք է կնքվի գրավոր, անգամ այն դեպքում, եթե նվիրատրվող գույքի արժեքը 20.000 դրամից պակաս է:

Համաձայն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի, գրավոր ձևով պետք է կնքվեն հետևյալ պայմանագրերը. անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագիրը, ռենտայի պայմանագիրը, անշարժ գույքի փոխանակության պայմանագիրը, նվիրատվության պայմանագիրը, վարձակալության

պայմանագիրը, վարձույթի պայմանագիրը, գույքի անհատույց օգտագործման պայմանագիրը, կապալի պայմանագիրը, ծառայությունների վճարովի մատուցման պայմանագիրը, հանձնարարության պայմանագիրը, փոխառության պայմանագիրը, համատեղ գործունեության պայմանագիրը և այլն:

Բացի այն, որ օրենքը պահանջներ է դնում գործարքների գրավոր և բանավոր ձևերի համար, կա ևս մեկ կարևոր դրույթ, որը կոչվում է «գործարքներից ծագող իրավունքների պետական գրանցում»: Ի՞նչ է դա նշանակում: Կան գործարքների հատուկ տեսակներ, որոնց գրավոր ձևով կնքելը և նոտարական կարգով վավերացնելը դեռ բավարար չէ, որ դրանք ստանան իրավաբանական ուժ և համարվեն օրինական: Դրա համար այդ գործարքներից ծագող իրավունքները պետք է գրանցվեն լիազորված պետական մարմնում: Օրինակ՝ բնակարանի առուվաճառքի պայմանագիրը: Բնակարանը գնողի համար այդ պայմանագրից ծագում է սեփականության իրավունք բնակարանի նկատմանը: Սակայն սեփականության իրավունքը ճանաչվում է միմիայն անշարժ գույքի պետական կադաստրում գրանցելու և սեփականության իրավունքի վկայական ստանալու պահից: Այսինքն, բնակարանի առուվաճառքի գործարքը (պայմանագիրը) որպեսզի իրավաբանական ուժ ունենա, պետք է կնքվի գրավոր, վավերացվի նոտարի կողմից և գործարքից (պայմանագրից) ծագող սեփականության իրավունքը գրանցվի անշարժ գույքի պետական կադաստրում: Օրենքի այս պահանջը վերաբերում է ոչ միայն անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագրին, այլ նաև յուրաքանչյուր գործարքին, որի առարկան անշարժ գույքն է (նվիրատվություն, վարձակալություն և այլն):

Փաստորեն, անձինք կարող են կնքել ցանկացած պայմանագիր և դրանում նախատեսել ցանկացած պայման, միայն, եթե այդ պայմանները չհակասեն օրենքին, և պետք է հիշել ու պահպանել գործարքների հասարակ և նոտարական գրավոր ձևերին վերաբերող, ինչպես նաև իրավունքների պետական գրանցման մասին օրենքի պարտադիր պահանջները, հակառակ դեպքում այդ գործարքները օրինական ուժ չեն ունենա և չեն առաջացնի այն հետևանքները, որոնց ձգտում էին գործարքի կողմերը:

ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Սեփականության հասկացությունը

Սեփականության իրավունքը անձի, օրենքով և այլ իրավական ակտերով ճանաչված ու պահպանվող իրավունքն է՝ իր հայեցողությամբ տիրապետելու, տնօրինելու և օգտագործելու իրեն պատկանող գույքը:

Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչվում և օրենքով պաշտպանվում է սեփականության իրավունքը:

Գույքը կարող է սեփականության իրավունքով պատկանել ֆիզիկական անձանց (մարդկանց) և իրավաբանական անձանց (կազմակերպություններ, տնտեսական ընկերություններ, այլ հաստատություններ), պետությանը և տեղական ինքնակառավարման մարմիններին: Բոլոր սեփականատերերի իրավունքները պաշտպանվում են հավասարապես: Ֆիզիկական անձանց և իրավաբանական անձանց սեփականության իրավունքով կարող է պատկանել ցանկացած գույք, բացառությամբ՝ օրենքով սահմանված գույքի առանձին տեսակների (օրինակ՝ գետերը, ջրերը, ընդերքը, լճերը համարվում են պետության բացառիկ սեփականությունը): Գույքի քանակն ու արժեքը օրենքով չեն սահմանափակվում:

Գույքը սեփականության իրավունքով կարող է պատկանել մեկ կամ մեկից ավելի անձանց:

Ընդհանուր սեփականություն

Այն դեպքում, երբ գույքը գտնվում է մեկից ավելի անձանց սեփականության ներքո, ապա դա հանդիսանում է նրանց ընդհանուր սեփականությունը: Եթե ընդհանուր սեփականության մեջ սեփականատերերի բաժինները որոշված չեն, ապա դա համարվում է ընդհանուր համատեղ սեփականություն: Եթե ընդհանուր սեփականության մեջ առանձնացված է սեփականատերերից յուրաքանչյուրի բաժինը, ապա այն կոչվում է ընդհանուր բաժնային սեփականություն:

Քաղաքացիների մոտ ընդհանուր սեփականությունը հիմնականում հանդես է գալիս որպես ամուսինների ընդհանուր սեփականություն: Ըստ քաղաքացիական օրենսդրության, ամուսնության ընթացքում ամուսինների ձեռք բերած գույքը նրանց համատեղ սեփականությունն է, եթե այլ բան նախատեսված չէ նրանց միջև կնքված պայմանագրով: Մինչև ամուսնությունը ամուսիններից յուրաքանչյուրի գույքը, ինչպես նաև ամուսնության ընթացքում ամուսիններից մեկի նվեր կամ ժառանգություն ստացած գույքը նրա սեփականությունն է: Անհատական օգտագործման գույքը (հագուստը, կոշիկները և այլն), բացառությամբ բանկարժեք իրերի և պերճանքի առարկաների, եթե նույնիսկ ձեռք է բերվել ամուսնության ընթացքում՝ ամուսինների ընդհանուր միջոցների հաշվին, համարվում է այն ամուսնու սեփականությունը, որն այդ գույքն օգտագործել է:

Գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքի հետ միասին գոյություն ունեն նաև այնպիսի գույքային իրավունքներ ինչպիսիք են գրավի իրավունքը, գույքի օգտագործման իրավունքը, սերվիտուտները:

Գրավի իրավունքը գրավատուի (գույքը գրավ դնողի) գույքի նկատմամբ գրավառուի (գույքը գրավ վերցնողի) գույքային իրավունքն է, որը միաժամանակ միջոց է գրավառուի հանդեպ գրավատուի ունեցած որանական կամ այլ պարտավորության կատարման ապահովման համար: Գույքի գրավատու կարող է լինել միայն դրա սեփականատերը:

Գրավի առարկա կարող է լինել ցանկացած գույք, բացառությամբ շրջանառությունից հանված գույքի (դա այն գույքն է, որի ազատ շրջանառությունը արգելված է, օր. ռադիոակտիվ նյութերը):

Սեփականատիրոջ գույքը նրա համաձայնությամբ կարող են օգտագործել այլ անձինք գույքի անհատույց օգտագործման իրավունքով կամ վարձակալության իրավունքով: Օգտագործողները տվյալ գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքը ձեռք չեն բերում:

Սերվիտուտը հողամասի սեփականատիրոջ կողմից հարևան հողամասի սահմանափակ օգտագործման իրավունքն է: Սերվիտուտի իրավունքը տարածվում է հարևան հողամասով անցնելու և երթևեկելու, էլեկտրահաղորդման կապի գծերի և խողովակաշարերի անցկացման ու շահագործման, ջրանատակարարման և հողաբարելավման, ինչպես նաև անշարժ գույքի սեփականատիրոջ այլ կարիքների համար, որոնք չեն կարող ապահովել առանց սերվիտուտի սահմանաման:

Սեփականության իրավունքի պաշտպանությունը

Սեփականության իրավունքը պաշտպանվում է օրենքով: Սեփականատերն իրավունք ունի պահանջել՝ ճանաչել իր սեփականության իրավունքը: Եթե գույքն անհատույց է ձեռք բերվել այն

օտարելու իրավունք չունեցող անձից, ապա սեփականատերը բոլոր դեպքերում իրավունք ունի հետ պահանջել այդ գույքը: Ուրիշի ապօրինի տիրապետումից գույքը հետ պահանջելիս՝ սեփականատերն իրավունք ունի այն անձից, ով գիտեր կամ պետք է իմանար իր տիրապետման ապօրինի լինելու մասին, պահանջել վերադարձնել կամ հատուցել նաև այն բոլոր եկամուտները, որոնք այդ անձն ստացել է կամ կարող էր ստանալ գույքի ապօրինի տիրապետման ամբողջ ժամանակամիջոցում, իսկ բարեխիղը տիրապետողից՝ վերադարձնել կամ հատուցել այն բոլոր եկամուտները, որոնք նա ստացել է կամ կարող էր ստանալ՝ սկսած այն պահից, երբ նա իմացել է կամ պետք է իմանար իր տիրապետման ապօրինի լինելու մասին կամ ծանուցում է ստացել գույքը վերադարձնելու մասին սեփականատիրոց հայցով: Այն անձը, ով թեև սեփականատեր չէ, սակայն գույքը տիրապետում է օրենքով կամ պայմանագրով նախատեսված հիմքով, իր տիրապետման տակ գտնվող գույքի պաշտպանության իրավունք ունի նաև ընդեմ սեփականատիրոց:

Սեփականության իրավունքի դադարումը

Սեփականության իրավունքը դադարում է սեփականատիրոց կողմից իր գույքն օտարելու (վաճառելու, նվիրելու և այլն), նաև սեփականության իրավունքից հրաժարվելու դեպքերում:

Չի թույլատրվում սեփականատիրոց գույքը հարկադրաբար վերցնել կամ առգրավել, բացի այն դեպքերից, երբ օրենքով նախատեսված հիմքերով.

ա) սեփականատիրոց պարտքերի մարման համար նրա գույքի վրա տարածվում է բռնագանձում,

բ) օտարվում է այն գույքը, որն օրենքի ուժով չի կարող պատկանել տվյալ անձին,

զ) հողամասը վերցնելու հետևանքով օտարվում է անշարժ գույքը,

դ) վերցվում են անտնտեսվար պահվող մշակութային արժեքները,

ե) կատարվում է ռեկվիզիցիա (արտակարգ պատահարների տարերային աղետներ, վթարներ, համաճարակներ և այլն, դեպքում պետական մարմինների որոշմամբ սեփականատիրոց գույքի վերցնելը),

զ) կատարվում է բռնագրավում,

է) իրավաբանական անձը դատարանի վճռով վերակազմավորվում կամ լուծարվում է:

Քաղաքացին կամ իրավաբանական անձը կարող է հրաժարվել իրեն պատկանող գույքի սեփականության իրավունքից՝ այդ մասին գրավոր հայտարարելով կամ այնպիսի գործողություններ կատարելով, որոնք ակնհայտորեն վկայում են գույքի տիրապետումից, օգտագործումից և տնօրինումից նրա հրաժարման մասին: Սեփականության իրավունքից հրաժարվելը հիմք չէ գույքի նկատմամբ սեփականատիրոց իրավունքները և պարտականությունները դադարեցված համարելու համար, քանի դեռ այլ անձի կողմից այդ գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունք ձեռք չի բերվել:

Եթե օրենքով թույլատրվող հիմքերով անձին որպես սեփականություն անցել է այնպիսի գույք, որն օրենքի ուժով չի կարող նրան պատկանել, սեփականատերն այդ գույքը պետք է օտարի դրա նկատմամբ սեփականության իրավունքի ծագման պահից՝ մեկ տարվա ընթացքում:

Սեփականության իրավունքը դադարելիս գույքը զնահատվում է դրա շուկայական արժեքով:

Օրենքով նախատեսված դեպքերում գույքը դատարանի դատավճռով սեփականատիրոցից կարող է անհատույց առգրավվել՝ որպես հանցագործության համար պատժամիջոց (բռնագրավում):

ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ և ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Ժառանգությունը մահացածի գույքի (ժառանգության) անփոփոխ վիճակում անցումն է այլ անձանց՝ ժառանգորդներին:

Ժառանգությունը լինում է ըստ կտակի և ըստ օրենքի:

Կտակը քաղաքացու կողմից կազմված այն փաստաթուղթն է, որտեղ նա կարգադրում է, թե իր մահվանից հետո ում պետք է անցնի իր գույքը:

Կտակի բացակայության դեպքում մահացածի գույքը ժառանգվում է ըստ օրենքի:

ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆՆ ԾԱՏ ՕՐԵՆՔԻ

Ըստ օրենքի ժառանգությունը տեղի է ունենում այն դեպքում, երբ բացակայում է կտակը: Այս դեպքում մահացածի գույքը անցնում է նրա ժառանգներին՝ որոշակի հերթականությամբ՝ ելելով այն հանգամանքից, թե որ ժառանգը ինչ աստիճանի արյունակցական կապի մեջ է գտնվում մահացած անձի (ժառանգատուի հետ): Յուրաքանչյուր հերթի ժառանգ ժառանգության իրավունք է ձեռք բերում միայն նախորդ հերթի ժառանգների բացակայության դեպքում: Ըստ օրենքի ժառանգությունն ընդունվում է հետևյալ հերթականությամբ:

1. առաջին հերթին գույքը ժառանգում են ժառանգատուի երեխաները, ամուսինը և ծնողները,

2. երկրորդ հերթի ժառանգներն են ժառանգատուի հարազատ եղբայրները և քույրերը,

3. երրորդ հերթի ժառանգներն են ժառանգատուի ինչպես հայրական, այնպես էլ մայրական կողմից պապը և տատը,

4. չորրորդ հերթի ժառանգներն են ժառանգատուի ծնողների եղբայրները և քույրերը (հորեղբայրները, հորաքույրները, քեռիները, մորաքույրները):

Եթե մինչև ժառանգության բացումը մահացել է ըստ օրենքի ժառանգը, ապա նրա բաժինն անցնում է նրա երեխաներին (ժառանգություն ներկայացման իրավունքով):

ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆՆ ԾԱՏ ԿՏԱԿԻ

Կտակ կազմելու միջոցով քաղաքացին լուծում է սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող գույքի ճակատագիրը, այսինքն՝ նշում է, թե իր մահվանից հետո ում պետք է սեփականության իրավունքով անցնի այդ գույքը:

Քաղաքացին իրավունք ունի իր հայեցողությամբ, իրեն պատկանող ցանկացած գույք կտակել ցանկացած անձի, ցանկացած ձևով լուծել ժառանգների բաժինները, ըստ օրենքի ժառանգներին (երեխաներ, ամուսին, ծնողներ) զրկել ժառանգությունից, վերացնել, փոփոխել կտակը կամ լրացնել այն: Քաղաքացին իրավունք ունի կտակել գույքը ոչ միայն իր, ըստ օրենքի, ժառանգներին, այլև՝ երրորդ անձանց, սակայն կտակարարն (գույքը կտակողը) իրավունք չունի իր կողմից նշանակված ժառանգների վրա կտակով այնպիսի պարտականություններ դնել, որոնց կատարումն անհնար է: Օրինակ՝ երբ կտակարարը նշում է, որ կտակառուն (գույքը ժառանգողը) իրեն կտակված բնակարանը օտարելու իրավունք չունի կամ գույքը ժառանգությամբ կստանա այն դեպքում, եթե ընդունվի որևէ ուսումնական հաստատություն: Փաստորեն, չի թույլատրվում պայմանով կտակն այն դեպքերում, եթե կտակարարի կողմից ժառանգներին առաջադրվող պահանջներն ապօրինի են կամ օբյեկտիվ պատճառներով վերջիններիս կողմից չեն կարող կատարվել: Կտակարարը կտակով կարող է նաև նշանակել ենթաժառանգ: Կտակարարը իրավունք չունի ժառանգությունից զրկել պարտադիր բաժնի իրավունք ունեցող անձանց: Համաձայն օրենքի, պարտադիր բաժնի իրավունք ունեն ժառանգատուի անշափահաս երեխաները, օրենքով սահմանված կարգով հաշմանդամ կամ անգործունակ ձանաչված կամ 60 տարեկան դարձած ժառանգատուի երեխաները, ամուսինը և ծնողները: Քաղաքացին իրավունք ունի կտակել ոչ միայն տվյալ պահին սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող, այլև ապագայում ձեռքբերվելիք գույքային իրավունքները: Կտակարարը կարող է կտակել ինչպես իրեն պատկանող ամբողջ գույքը, այնպես էլ գույքի մի մասը:

ԻՆՉՊԵՍ ԿԱԶՄԵԼ ԿՏԱԿԸ

Կտակը կազմվում է գրավոր, որտեղ պետք է պարտադիր կերպով նշվի այն կազմելու վայրը և ժամանակը, ինչպես նաև անձանք ստորագրվի կտակարարի և վավերացվի նոտարի կողմից: Այս ձևը չպահպանելու դեպքում կտակը դառնում է անվավեր: Նոտարի կողմից կտակը վավերացնելուց առաջ, կտակարարը պետք է ծանոթանա դրա բովանդակության հետ:

Ընդ որում, կտակարարը կաշկանդված չէ կտակով, այսինքն՝ ցանկացած ժամանակ կարող է այն փոխել, լրացումներ մտցնել կամ ընդհանրապես վերացնել:

Փակ կտակ

Կտակարարն իրավունք ունի նաև կազմելու փակ կտակ, որը դրվում է ծրարի մեջ, վավերացվում է նոտարի կողմից՝ առանց դրա բովանդակության հետ ծանոթանալու:

Փակ կտակը նույնպես գրվում և ստորագրվում է անձամբ կտակարարի կողմից, որից հետո ծրարի մեջ դրված,

սուսնձված վիճակում հանձնվում է նոտարին՝ երկու վկայի ներկայությամբ, որոնք ծրարի վրա դնում են իրենց ստորագրությունները, որից հետո նոտարն այդ ծրարը բոլորի ներկայությամբ տեղադրում է այլ ծրարի մեջ, փակում է և կնքում:

Կտակը չի կարող վիճարկվել մինչև ժառանգության բացվելը: Ժառանգության բացվելուց հետո այն կարող է անվավեր ճանաչվել դատարանի կողմից այն անձի հայցով, ուն իրավունքներն ու օրինական շահերը խախտվել են կտակով: Օր. երբ կտակարարը կտակել է ոչ թե իր, այլ ուրիշի գույքը:

Կտակարարն իրավունք ունի կտակի կատարումը հանձնարարել երրորդ անձին՝ կտակակատարին, կամ կտակի մեկ կամ մի քանի ժառանգներին հանձնարարել կտակված գույքի հաշվին կատարել պարտավորություններ՝ հօգուտ այլ անձանց:

Ժառանգությունից մեկուսացնելը

Թե՛ ըստ օրենքի և թե՛ ըստ կտակի այն ժառանգները, ովքեր դիտավորյալ խոչընդոտել են ժառանգատուի վերջին կամքի իրականացմանը, դիտավորյալ կյանքից գրկել են ժառանգատուին կամ հնարավոր ժառանգներից որևէ մեկին, կամ մահափորձ են կատարել նրանց կյանքի նկատմամբ, մեկուսացվում են ժառանգությունից: Ժառանգությունից մեկուսացվում են նաև ծնողական իրավունքներից գրկված ծնողները:

Ժառանգությունն ընդունելու կարգը

Ժառանգը ժառանգությունը ձեռք է բերում այն ընդունելու եղանակով: Բացի այդ, ժառանգներից որևէ մեկի կողմից ժառանգության ընդունումը դեռևս չի նշանակում դրա ընդունումը մյուս ժառանգների կողմից: Ժառանգությունն ընդունելու համար ժառանգորդը պետք է դիմում ներկայացնի ժառանգության բացման վայրի նոտարական գրասենյակ՝ ժառանգության բացման օրվանից վեց ամսվա ընթացքում:

Սակայն, պրակտիկայում բազմաթիվ են այն դեպքերը, երբ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառներով ժառանգորդը բաց է թողնում ժառանգությունն ընդունելու համար օրենքով սահմանված ժամկետը:

Ըստ էլեկտրանային փաստաթիվ կամ կառավարել է ժառանգված գույքը և, երբ դրանով հանդերձ միջոցներ է ձեռնարկել գույքը պահպանելու ուղղությամբ, իր հաշվին կատարել է դրա պահպանման ծախսերը, ինչպես նաև, իր հաշվին վճարել է ժառանգատուի պարտքերը կամ ստացել է դրանք:

Բացի այդ, ժառանգը կարող է վերոհիշյալ ժամկետը բաց թողնելու դեպքում, առանց դատարանի դիմելու, ընդունել ժառանգությունը, եթե մյուս ժառանգները պատշաճ կերպով տալիս են իրենց համաձայնությունը, այսինքն՝ երբ ժառանգորդների միջև այդ կապակցությամբ վեճ չկա:

Ժառանգը ժամկետը բաց թողնելու կապակցությամբ կարող է դիմել դատարան այն հարգելի ճանաչելու խնդրանքով՝ վեճի առկայության դեպքում:

Ժառանգության ծևակերպումը

Ժառանգությունը ծևակերպում է ժառանգության բացման վայրի նոտարական գրասենյակում ժառանգորդի դիմումի հիման վրա՝ վերջինիս ժառանգության իրավունքի վկայագիր տալու միջոցով:

Եթե կան մի քանի ժառանգներ, ապա ժառանգության իրավունքի վկայագիրը տրվում է նրանցից յուրաքանչյուրին առանձին:

Ժառանգության իրավունքի վկայականը տրվում է ժառանգության բացման օրվանից վեց ամիս հետո: Այսինքն՝ ժառանգության բացման օրվանից վեցամսյա ժամկետում ժառանգորդը պետք է դիմի ժառանգության բացման վայրի նոտարական գրասենյակ՝ ժառանգությունն իր կողմից ընդունելու վերաբերյալ, իսկ վեցամսյա ժամկետն անցնելուց հետո նրա կողմից դիմում է տրվում ժառանգության իրավունքի վկայագիր ստանալու խնդրանքով:

Բացառիկ դեպքերում, ժառանգության իրավունքի վկայագիրը կարող է տրվել նաև մինչև վեցամսյա ժամկետի լրանալը, եթե ակնհայտ է, որ բացի մեկ դիմողից այլ ժառանգներ չկան:

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱՆՑՈՒՄԸ ԵՎ ԴԱԴԱՐՈՒՄԸ

Ի՞նչ է ամուսնությունը

Ըստ ՀՀ Ամուսնության եվ Ընտանիքի Օրենսգրքի (այսուհետև ԱՌՕ), ամուսնությունը տղամարդու և կնոջ փոխադարձ սիրո, հարգանքի և փոխըմբռննան վրա հիմնված դաշինքն է՝ ընտանիք ստեղծելու նպատակով։ Ըստ սույն օրենսգրքի 8-րդ հոդվածի, ճանաչվում է միայն քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման պետական մարմիններում (այսուհետ՝ զագ) գրանցված ամուսնությունը,

Զգրանցված կամ փաստական ամուսնությունը իրավական հետևանքներ չի առաջացնում։

Որոնք են ամուսնադրության պայմանները

Ամուսնադրության պարտադիր պայմանները բաժանվում են երկու խմբի՝ դրական և բացասական։ Ամուսնադրության դրական պայմաններն են՝

ա) ամուսնացող անձանց փոխադարձ համաձայնությունը,

բ) նրանց ամուսնական տարիքի հասած լինելը։

Ամուսնադրությունը բացառող հանգամանքներն են.

ա) ամուսնացողներից մեկի՝ արդեն այլ ամուսնության մեջ գտնվելը,

բ) ամուսնացողների միջև մոտիկ ազգակցական կապերի առկայությունը,

գ) ամուսնացողներից մեկի անգործունակ (հոգեկան խանգարման հետևանքով իր գործողությունների նշանակությունը հասկանալու և դրանք դեկավարելու անկարողությունը) լինելը։

Այս պայմանների խախտումը կարող է հասցնել ամուսնության անվավերության։

Անհրաժեշտ է նշել, որ նշված պայմանների խախտումով, ամուսնությունը որոշ դեպքերում ոչ միայն ճանաչվում է անվավեր, այլև մեղավորները ենթարկվում են քրեական պատասխանատվության։

Ո՞րն է ամուսնական տարիքը

ՀՀ-ում տղամարդու համար ամուսնական տարիք սահմանվում է 18 տարին, կնոջ համար՝ 17 տարին։ Ամուսնա-ընտանեկան օրենսդրությամբ ամուսնության առավելագույն տարիք չի նախատեսվում։

Ի՞նչ կարգով է գրանցվում ամուսնությունը

Ամուսնության գրանցումը կատարվում է ամուսնացողներից մեկի բնակության վայրի զագսում։ Ամուսնացողները այդ մասին անձամբ գրավոր դիմում են զագսի համապատասխան մարմնին (դիմումի ծևը կա յուրաքանչյուր զագսում)։ Ամուսնությունը գրանցվում է դիմում տալու օրվանից մեկ ամիս անց։

Օրենսդրությունը միաժամանակ հնարավոր է համարում այդ մեկամսյա ժամկետի կրծատումը կամ երկարացումը։

Ամուսնության գրանցումը կատարվում է նշանակված օրը՝ ամուսնացող անձանց ներկայությամբ։

Ամուսնության գրանցման հիման վրա ամուսիններին տրվում է միասնական ծևի ամուսնության վկայական։

Որոնք են ամուսնությունն անվավեր

ճանաչելու հիմքերը

Ամուսնությունն անվավեր է ճանաչվում դատական կարգով՝ հետևյալ հիմքերով։

ա) ամուսնացողների ազատ կամարտահայտության ու կամավորության բացակայություն,

բ) օրենքով սահմանված ամուսնական հասակի խախտումը

գ) մենամուսնության վերաբերյալ պայմանի խախտում,

դ) ամուսնացողների մոտիկ ազգակցական կապերի մեջ գտնվելու փաստ,

ե) ամուսիններից մեկի՝ հոգեկան հիվանդ կամ տկարամիտ լինելու հետևանքով դատարանի կողմից անգործունակ ճանաչում,

զ) կեղծ ամուսնություն, այսինքն՝ առանց ընտանիք կազմելու մտադրության ամուսնական կապի մեջ մտնելը։

Ամուսնությունը չի կարող անվավեր ճանաչվել, եթե դատարանի կողմից գործը քննելու պահին վերացել են այն հանգամանքները, որոնք օրենքի ուժով արգելում էին ամուսնությունը։

Քանի որ, ամուսնական իրավունքներն ու պարտականությունները առաջանում են ամուսնությունը զագում գրանցելու պահից, ուստի այն ամուսնությունը, որը գրանցվել է սահմանված պայմանների խախտումով, անվավեր է ճանաչվում այն գրանցելու պահից, ուրեմն և այդ պահից ել վերացված են համարվում ամուսինների միջև ամուսնության հետևանքով առաջացած իրավունքներն ու պարտականությունները:

Ինչպե՞ս է դադարում ամուսնությունը

Ամուսնության դադարման հիմքերն են.

- ամուսիններից մեկի մահը կամ դատարանի կողմից նրան մահացած ճանաչելը,
- ամուսնալուծությունը:

Ամուսնության դադարումը ամուսնալուծությամբ

Ամուսնությունը ամուսնալուծությամբ դադարում է դատական և ոչ դատական կարգով:

Այն դեպքում, երբ ամուսնալուծությունը չունեն անշափահաս երեխաներ և նրանց միջև բացակայում է գույքային վեճը, ապա ամուսնալուծությունը կատարվում է զագում՝ համապատասխան դիմում ներկայացնելու օրվանից երեք ամիս հետո:

Զազսի միջոցով է իրականացվում նաև այն անձանց ամուսնալուծությունը, ովքեր.

ա) հոգեկան հիվանդության կամ տկարանտության հետևանքով դատարանի կողմից ճանաչվել են անզործունակ,

բ) դատարանի կողմից ճանաչվել են անհայտ բացակայող,

գ) դատապարտվել են ազատազրկման երեք տարուց ոչ պակաս ժամանակով:

Այս հիմքերով ամուսնալուծությունը կատարվում է ամուսիններից մեկի միակողմանի դիմումի հիման վար:

Ամուսնալուծությունը դատական կարգով

Այն դեպքերում, երբ ամուսինները ունեն անշափահաս երեխաներ և/կամ նրանց միջև կագույքի բաժանման հետ կապված վեճ, ապա ամուսնալուծությունը տեղի է ունենում դատական կարգով:

Դատարաններում ամուսնալուծության գործի վարույթն սկսվում է ամուսիններից մեկի կամ երկուսի կողմից դատարան հայց ներկայացնելով: Հայցադիմումի մեջ պարտադիր կարգով պետք է նշվի ապահարզանի (ամուսնալուծության) դրդապատճառը:

Ամուսնալուծության գործով դատարանի վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ ապահարզանը գրանցվում է զագում:

Ամուսինների ընդհանուր սեփականությունը

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201 հոդվածի համաձայն ամուսնության ընթացքում ամուսինների ձեռք բերած գույքը նրանց համատեղ սեփականությունն է, եթե այլ բան չի սահմանված ամուսինների միջև կնքված պայմանագրով: Այստեղ բացառություն է կազմում ամուսիններից յուրաքանչյուրի անհատական օգտագործման գույքը (հագուստ, կոշիկ և այլն):

Սինչև ամուսնությունը ամուսիններից յուրաքանչյուրին պատկանած գույքը, ինչպես նաև ամուսնության ընթացքում ամուսիններից մեկի նվեր կամ ժառանգություն ստացած գույքը համարվում է նրա սեփականությունը:

ԻՆՉՊԵՍ ԳՐԱՆՑԵԼ ԵՐԵՒԱՅԻ ԾՆՈՒՆԴ

Երեխայի ծնունդը գրանցելու կարգը

Ծնունդի գրանցումը կատարվում է երեխաների ծննդավայրի կամ ծնողների (նրանցից մեկի) բնակվայրի զագում:

Երեխայի ծննդյան վերաբերյալ հայտարարությունը պետք է տրվի ծննդյան օրվանից ոչ ուշ, բայց ամսում: Ծննդյան վերաբերյալ հայտարարությունը տրվում է ծնողների կամ նրանցից մեկի կողմից՝ բանավոր կամ գրավոր: Ծնողների հիվանդության, մահվան կամ այլ պատճառներով հայտարարություն անելու անհնարինության դեպքում, այն կարող է տրվել ազգականների, հարևանների, ծննդատան ադմինիստրացիայի կամ այլ անձանց կողմից:

Ամուսնության մեջ գտնվելու ժամանակ սաղմնավորված, բայց ամուսնալուծությունից (ամուսնությունը անվավեր ճանաչելուց) հետո ծնված երեխաների ծնունդը գրանցվում է վերը նշված կարգով, եթե ամուսնալուծությունից (ամուսնությունը անվավեր ճանաչվելուց) և երեխայի ծնունդից 10 ամսից ավել չի անցել:

Երեխայի մայրության և հայրության գրանցումը

ՀՀ ամուսնության և ընտանիքի օրենսդրությամբ սահմանված է մայրությունը և հայրությունը գրանցելու որոշակի կարգ:

Տվյալ մորից երեխայի սերման փաստը հաստատվում է ծննդատան կամ այն բժշկական հիմնարկի կողմից տրված տեղեկանքով, որտեղ ծնվել է երեխան:

Երեխայի հորից սերվելու փաստը (հայրությունը) հաստատվում է տարբեր եղանակներով: Դա բացատրվում է նրանով, որ երեխան կարող է ծնված լինել զագում գրանցված ամուսնության մեջ գտնվող ծնողներից, կամ երբ ծնողների ամուսնությունը գրանցված չի եղել:

Ամուսնության մեջ գտնվող ծնողներից երեխայի սերումը հաստատվում է ծնողների ամուսնության մեջ գտնվելու փաստով, այսինքն հոր և մոր ամուսնության վկայականով: Եթե երեխան ծնվել է զգրանցված ամուսնության մեջ գտնվող ծնողներից, ապա երեխայի սերումը այդ ծնողներից հաստատվում է համապատասխան զագում երեխայի հոր և մոր կողմից տրված համատեղ դիմումով: Այդ դիմումի հիման վրա երեխայի հոր մասին կատարվում է գրանցում:

Եթե բացակայում է ծնողների համատեղ դիմումը, երեխայի հոր մասին գրանցումը կատարվում է մոր հայտարարության հիման վրա՝ նրա ազգանունով, իսկ երեխայի հայրանունը գրանցվում է մոր ցուցումով: Երեխայի ծնունդը գրանցելուց հետո տրվում է ծննդյան վկայական, որը համարվում է երեխայի տվյալ ծնողներից կամ ծնողից սերված լինելու ապացույց:

Եթե երեխայի մայրը մահացել է, ճանաչվել է անգործունակ, զրկվել է ծնողական իրավունքներից կամ անհայտ է նրա բնակության վայրը, հայրությունը գրանցվում է երեխայի հոր դիմումի հիման վրա: Այս դեպքում դիմումին պետք է կցվի երեխայի մոր մահվան վկայականը կամ նրան անգործունակ, անհայտ բացակայող, ծնողական իրավունքներից զրկելու մասին դատարանի վճիռը:

Որպես երեխայի հայր կամ մայր գրանցված անձն իրավունք ունի կատարված գրանցումը վիճարկել մեկ տարվա ընթացքում՝ սկսած այն պահից, երբ իմացել է կամ պետք է իմանար կատարված գրանցման մասին: Եթե այդ ժամանակ որպես հայր կամ մայր գրանցված անձը եղել է անշափահաս, մեկ տարվա ժամկետը հաշվվում է նրա 18 տարին լրանալուց հետո: Իհարկե հայրությունն էլ կարող վիճարկվել հատկապես այն դեպքում, երբ տարբեր պատճառներով երեխան չէր կարող սաղմնավորված լինել այն անձից, որը որպես հայր է գրանցված: Օր՝ երբ ամուսինները փաստորեն դադարեցնում են համատեղ կյանքը, որոշ ժամանակ ապրում են առանձին և այդ ընթացքում կինը երեխա է ունենում, երբեմն մայրն իր ամուսնուն որպես այդ երեխայի հայր է գրանցում: Եթե ամուսինը առարկում է դրա դեմ, բնականաբար նա կարող է նման գրանցումը վիճարկել դատական կարգով:

Չի թույլատրվում հայրությունը վիճարկել, եթե այն որոշվել է դատական կարգով:

Հայրության որոշումը դատական կարգով

Ամուսնության մեջ զգտնվող ծնողներից սերված երեխայի ծնունդը գրանցվում է երեխայի մոր և հոր կողմից զագուի մարմիններին տրվող համատեղ դիմումի հիման վրա: Սակայն, եթե երեխան ծնվել է ամուսնության մեջ զգտնվող ծնողներից, բացակայում է ծնողների՝ զագուի մարմիններին հասցեագրված համատեղ դիմումը և ենթադրվող հայրը հրաժարվում է հայրությունը կամավոր ընդունել, ապա հայրությունը կարող է որոշվել դատարանի կողմից: Հայրությունը դատարանի կողմից կարող է հաստատվել նաև այն դեպքերում, երբ առկա են այնպիսի փաստեր, ինչպիսիք են երեխայի ծնվելուց առաջ երեխայի մոր և ենթադրվող հոր համատեղ բնակությունը

և ընդհանուր տնտեսության վարումը, Երեխայի դաստիարակությամբ և խնամքով համատեղ գրադպելը, ինչպես նաև այլ փաստական տվյալներ, որոնք ապացուցում են Ենթադրվող հոր հայրությունը:

Այս հարցով դատարան կարող են դիմել Երեխայի մայրը, խնամակալը (հոգաբարձուն), ինքը՝ Երեխան, եթե արդեն չափահաս է դարձել և այլն: Չի բացառվում նաև այլ անձանց կողմից հայց ներկայացնելու հնարավիրությունը:

Հայրությունը դատական կարգով ճանաչելու փաստի հիման վրա Երեխայի հոր մասին գրանցում է արվում ակտային գրքերում և Երեխայի ծննդյան վկայականում:

Հայրությունը որոշելու հայցով դատարան դիմելու համար՝ օրենքով, վաղեմության ժամկետ չի սահմանված:

Եթե հնարավոր չի լինում Երեխայի հայրությունը որոշել նույնիսկ դատական կարգով, ապա, Երեխայի ծնունդը գրանցելիս, նրան տրվում է մոր ազգանունը, իսկ անունը և հայրանունը գրանցվում է մոր ցուցումով:

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Անձի դատավարական իրավունքները

ՀՀ Սահմանադրության 38 հոդվածի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքները և ազատությունները օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով պաշտպանելու իրավունք»։ Յուրաքանչյուր ոք ունի Սահմանադրությամբ և օրենքներով անրագրված իր իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունք»։

Յուրաքանչյուր շահեգրգիռ անձ իրավունք ունի իր իրավունքները, ազատությունները և օրինական շահերը պաշտպանելու նպատակով դիմել դատարան։

Դատարան դիմելը իրականացվում է դատարան հայց կամ դիմում ներկայացնելու միջոցով, որի հիման վրա էլ հարուցվում է քաղաքացիական գործ։

Ովեր են հայցվորն ու պատասխանողը

Հայցվորը այն անձն է, ով դատարանին հայց է ներկայացրել իր իրավունքների պաշտպանության նպատակով։ Այսինքն նա այն անձն է, ում կարծիքով իր իրավունքները և օրինական շահերը խախտվել են։

Դատասխանողը այն անձն է, ում հայցվորը մատնանշում է որպես իր իրավունքը խախտողի կամ վիճարկողի և ով հայցին պատասխան տալու համար դատարանի կողմից ներգրավվում է գործին։ Հայցը հայցվորի կողմից պատասխանողին ներկայացված, վեծի և որոշակի պացույցների վրա հիմնված պահանջ է, որը միաժամանակ պահանջ է դատական կարգով քննելու և լուծելու այն։

Հայցը անպայման ենթադրում է պատասխանող։ Բայց այն դեպքերում, երբ անձը դիմում է դատարան՝ որոշակի փաստ ճանաչելու (հաստատելու) նպատակով (օր՝ քաղաքացուն մահացած կամ անհայտ բացակայող ճանաչելու, անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ ճանաչելու և այլ), ապա այդ գործերով պատասխանող հանդես չի գալիս։ Նման դեպքերում հայցի փոխարեն դատարան է ներկայացվում դիմում։

ՀՀ դատական օղակները

ՀՀ Սահմանադրության 92 հոդվածի համաձայն՝ ՀՀ ընդհանուր իրավասության դատարաններն են՝ առաջին ատյանի դատարանը, վերաքննիչ դատարանը և վճռաբեկ դատարանը։

Յուրաքանչյուր գործ առաջին անգամ ենթակա է միայն առաջին ատյանի դատարանների քննությանը, որոնք տեղաբաշխված են մարզերում։ Իսկ այն դեպքում, երբ կողմը (հայցվորը կամ պատասխանողը) համաձայն չէ առաջին ատյանի դատարանի որոշման հետ, իրավունք ունի վճիռը իրապարակվելու օրվանից տասնինգորյա ժամկետում բողոքարկել ՀՀ քաղաքացիական գործերով վերաքննիչ դատարան, որը գտնվում է Երևանում։

Վերաքննիչ դատարանի վճիռները նույնպես 15 օրվա ընթացքում ենթակա են բողոքարկման վճռաբեկ դատարան։ Մինչև վճիռը կամ որոշումը օրինական ուժի մեջ մտնելը (այսինքն 15 օրյա ժամկետը լրանալը) բողոքարկման իրավասությունը տրված է շահեգրգիռ անձանց։ Առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանի արդեն օրինական ուժի մեջ մտած վճիռների դեմ վճռաբեկ բողոք բերելու իրավունք ունեն ՀՀ գլխավոր դատախազը, նրա տեղակալները կամ հատուկ արտոնագիր ունեցող և վճռաբեկ դատարանում գրանցված փաստաբանները։ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը օրինական ուժի մեջ է մտնում իրապարակման պահից։

Առաջին ատյանի և վերաքննիչ ատյանի դատարանները քաղաքացիական գործերը քննում են երկամսյա ժամկետում, իսկ վճռաբեկ դատարանը՝ մեկամսյա ժամկետում։

Գործերի քննությունը կատարվում է բանավոր, դատարանի անփոփոխ կազմով և անընդմեջ՝ բացի հանգստյան օրերից։ Մինչև գործի քննության ավարտը, հետաձգումը կամ կասեցումը դատարանն այլ գործ քննելու իրավունք չունի։

Դատարանը քաղաքացիական գործերով կայացնում է վճիռներ և որոշումներ։

Օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը (վճիռը, որոշումը) պարտադիր է բոլոր պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, իրավաբանական անձանց և քաղաքացիների համար ու ենթակա է կատարման ՀՀ ամբողջ տարածքում։

Ինչ է ներկայացուցչությունը

Սա մի ինստիտուտ է, որի համաձայն մեկ անձը դատարանում հանդես է գալիս մեկ այլ անձի անունից և պաշտպանում է նրա շահերը։ Այսինքն եթե հայցվորը ինչ-ինչ պատճառներով ինարավորություն չունի անձանք ներկա գտնվելու դատարանում, կամ չունի անհրաժեշտ իրավաբանական գիտելիքներ, ապա կարող է լիազորել այլ անձի (օր՝ փաստաբանի), ներկայացնել

իրեն դատարանում և պաշտպանել իր իրավունքները և շահերը: Դատավարության ժամանակ ներկայացուցիչ կարող է լինել ցանկացած քաղաքացի, որն ունի դատարանում գործը վարելու համար հայցվորի կողմից տրված լիազորագիր: Լիազորագիրը պետք է վավերացվի նոտարի կողմից: Իրավաբանական անձի (տնտեսական ընկերություն, կազմակերպություն և այլն) կողմից տրվող լիազորագիրը պետք է հաստատվի այդ իրավաբանական անձի կնիքով: Անշափահաների, անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ ճանաչված քաղաքացիների իրավունքները և օրինական շահերը դատարանում պաշտպանում են նրանց ծնողները (որդեգրողները), խնամակալները կամ հոգաբարձուները, որոնք դատարան են ներկայացնում իրենց կարգավիճակը հավաստող փաստաթղթեր և հանդես են գալիս առանց լիազորագրի:

Դատական ծախսերը

Դատական ծախսերը քաղաքացիական գործերի քննության և լուծման հետ կապված այն ծախսերն են, որոնց վճարման պարտականությունները կրում են կողմերը: Դատական ծախսերից է պետական տուրքը, որը օրենքով սահմանված և դատարանների կողմից քաղաքացիական գործերի քննության, լուծման վերաբննության և վճռաբեկության կարգով վերանայման, ինչպես նաև դատարանի կողմից փաստաթղթերի պատճենները տալու համար ՀՀ բյուջե մուծվող պարտադիր վճար է:

Պետական տուրքը վճարվում է մինչև հայցադիմումը, դիմումը կամ բողոքը դատարանին հանձննելը, ինչպես նաև փաստաթղթերի պատճենները տալը:

Սակայն, օրենքով սահմանված առանձին դեպքերում (օր. աշխատավարձի վճարման, ալի-մենտի գանձման պահանջների) անձը կարող է ազատվել պետության վճարումից, իսկ որոշ դեպքերում դատարանը կարող է դրա վճարումը հետաձգել:

Դատական ծանուցագրերը

Դատական ծանուցագիրը փաստաթուղթ է, որով գործին մասնակցող անձինք տեղեկացնում են դատական նիստի կամ առանձին դատավարական գործողություններ կատարելու ժամանակի և վայրի մասին:

Ծանուցագիր ուղարկվում է գործին մասնակցող անձի նշած հասցեով, պատվիրված նամակով՝ հանձնման մասին ծանուցմանք:

Դատարանի վճիռն ու որոշումը

Վեճը ըստ էության լուծելու դեպքում դատարանը կայացնում է վճիռ, որը պետք է լինի օրինական և հիմնավորված: Վճիռը կայացվում է գործի քննության ավարտից հետո՝ առանձին սենյակում, որտեղ բացի գործը քննող դատավորից ոչ ոք չի կարող գտնվել: Վճիռ է կայացվում նաև այն դեպքում, եթե կողմերը կնքում են հաշտության համաձայնություն. տվյալ դեպքում վճիռը պետք է պարունակի համաձայնության բառացի շարադրանքը:

ՈՐԴԵԳՐՄԱՆ ԿԱՐԳԸ

Որդեգրման հասկացությունը

Որդեգրում է համարվում այն իրավաբանական ակտը, որի համաձայն որդեգրողները և որդեգրողները ձեռք են բերում ծնողների ու զավակների համար օրենքով նախատեսված իրավունքներն ու պարտականությունները:

Որդեգրելու և որդեգրվելու պայմանները

Որդեգրել կարող են որդեգրման համար հաշվառված անձինք: Անձը, որպես որդեգրողի թեկնածու, հաշվառվում է որդեգրման հնարավորության մասին որդեգրման հանձնաժողովի դրական եզրակացության հիման վրա:

Որդեգրում են այն անշափահաս երեխաները, ովքեր հաշվառված են որպես որդեգրման ենթակա երեխաներ, կամ որդեգրման վերաբերյալ երեխայի ծնողների և որդեգրել ցանկացող անձի միջև առկա է գրավոր նախնական համաձայնություն: Որդեգրման հնարավորության վերաբերյալ եզրակացություն տալիս և որդեգրել ցանկացող անձանց ու որդեգրման ենթակա երեխաներին հաշվառում են որդեգրման հարցերով հանրապետական և մարզային (Երևանի քաղաքային) հանձնաժողովները: Հանրապետական հանձնաժողովը քննարկում է օտարերկրյա քաղաքացիների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց կողմից երեխա որդեգրելու հետ կապված հարցերը: Մարզային հանձնաժողովը քննարկում է իր մարզի տարածքում բնակվող երեխաների որդեգրման հետ կապված հարցերը:

Որդեգրման ենթակա երեխաների հաշվառման կարգը

Որպես որդեգրման ենթակա երեխաներ հաշվառվում են առանց ծնողական խնամքի մնացած, ընկեցիկ, ինչպես նաև պետության լրիվ խնամքի տակ գտնվող այն անշափահաս երեխաները, որոնց որդեգրման համար առաջացել են իրավական հիմքեր: Այդպիսի իրավական հիմքեր են ծնողների մահը, ծնողական իրավունքներից զրկվելը, անգործունակ, անհայտ բացակայող կամ մահացած ճանաչվելը, երեխայի դաստիարակությունից և խնամքից խուսափելը, ընկեցիկ երեխաների վերաբերյալ ՆԳՏ մարմինների կողմից ներկայացված ակտը և այլն:

Երեխային հաշվառման վերցնելու մասին համապատասխան մարզային հանձնաժողովին դիմում տալու պահից 5 օրյա ժամկետում խնամակալության և հոգաբարձության մարմինը (այդ ֆունկցիան ներկայում իրականացվում է համայնքի ղեկավարի կողմից) հանձնաժողովին է տրամադրում երեխայի մասին տեղեկություններ (տարիք, սեռ, առողջական վիճակ և այլն): Ստացված տեղեկությունների հիման վրա մարզային հանձնաժողովը լրացնում է երեխայի անձնական քարտը և նրան, որպես որդեգրման ենթակա երեխա, վերցնում է հաշվառման:

Որդեգրել ցանկացող ՀՀ քաղաքացիների հաշվառումը

Որդեգրել ցանկացող ՀՀ քաղաքացիները մարզային հանձնաժողովին են ներկայացնում դիմում և հետևյալ փաստաթղթերը.

- անձնագիր կամ անձը հաստատող այլ փաստաթուղթ,
- տեղեկանք բնակության վայրից՝ բնակարանային պայմանների և ընտանիքի կազմի մասին,
- տեղեկանք աշխատավայրից՝ գրադարանի և աշխատավարձի մասին,
- բնութագիր՝ տրված վստահություն վայելող առնվազն 3 անձանց կողմից,
- հարկային օրենսդրությանը համապատասխան տրված եկամուտների վերաբերյալ հայտարարագիր կամ հարկային տեղեկանք,
- առողջական վիճակի վերաբերյալ բժշկական փաստաթուղթ՝ տրված բնակության վայրի բժշկական հաստատության, համապատասխան մասնագիտական կենտրոնների կողմից,
- ամուսնության վկայական (եթե ամուսնացած է), մահվան վկայական (եթե ամուսինը մահացած է),
- որդեգրման ենթակա երեխայի մասին տվյալներ (եթե չունի ընտրած երեխաներ):

Փաստաթղթերն ստանալուց հետո հանձնաժողովը մեկամսյա ժամկետում ուսումնասիրում է դիմողի կենսապայմանները և դրա վերաբերյալ կազմում է ակտ և եզրակացություն: Դրական եզրակացության դեպքում դիմողը, որպես որդեգրողի թեկնածու, վերցվում է հաշվառման: Բացասական եզրակացության դեպքում դիմուղը 5 օրյա ժամկետում գրավոր տեղեկացվում է և կարող է բողոքարկել դատական կարգով:

Որդեգրել ցանկացող օտարերկրյա քաղաքացիների և քաղաքացիություն չունեցող ան- ձանց հաշվառումը

ՀՀ-ում ՀՀ քաղաքացի հանդիսացող երեխա որդեգրել ցանկացող օտարերկրյա քաղաքացիները (քաղաքացիություն չունեցող անձինք) անձամբ, լիազորված անձի կամ տվյալ պետությունում ՀՀ դիվանագիտական մարմինների միջոցով դիմում են որդեգրման հանրապետական հանձնաժողովին՝ ներկայացնելով վերը նշված (ՀՀ քաղաքացիների համար նախատեսված) նույն փաստաթղթերը: Օտարալեզու փաստաթղթերը պետք է բարգմանվեն և վավերացվեն կամ ՀՀ դիվանագիտական մարմինների կամ ՀՀ պետական նոտարական գրասենյակների կողմից: Հանրապետական հանձնաժողովը 10 օրյա ժամկետում որդեգրել ցանկացող անձից կարող է պահանջել նրա մերձավոր ազգականների, ինչպես նաև տվյալ երկրում ՀՀ դիվանագիտական մարմինների, հայ համայնքի, հայկական եկեղեցու, վստահություն վայելող անձանց երաշխավորագրերը:

Ներկայացված փաստաթղթերի հիման վրա հանրապետական հանձնաժողովը մեկանյա ժամկետում կատարում է որդեգրել ցանկացող անձի կենսապայմանների ուսումնասիրություն և կազմում է համապատասխան ակտ ու գրավոր եզրակացություն: Դրական եզրակացության դեպքում անձը, որպես որդեգրողի թեկնածու, վերցվում է հաշվառման: Բացասական եզրակացության դեպքում դիմումը մեկշաբաթյա ժամկետում գրավոր տեղեկացվում է և կարող է բողոքարկել դատարան:

Որդեգրողի թեկնածուների և որդեգրման ենթակա երեխաների կենտրոնացված հաշվառումը՝ որդեգրման հանձնաժողովներից ստացված փաստաթղթերի հիման վրա, իրականացնում է ՀՀ Սոցիալական ապահովության նախարարությունը:

Որդեգրողի թեկնածուները իրավունք ունեն մարզային (օտարերկրացիները՝ հանրապետական) հանձնաժողովից ստանալ անհրաժեշտ տեղեկություններ որդեգրման ենթակա երեխայի և նրա մերձավոր ազգականների մասին, ինչպես նաև որդեգրուող երեխայի առողջական վիճակի զննման նպատակով դիմելու բժշկական հաստատություն՝ երեխայի օրինական ներկայացնելի մասնակցությամբ: Որդեգրողի թեկնածուները պարտավոր են, մինչև որդեգրման մասին որոշում կայացնելը, ծանոթանալ և շփվել որդեգրուող երեխայի հետ և ծանոթանալ նրա փաստաթղթերին:

Որդեգրման կարգը

Որդեգրողի թեկնածուն ընտրված երեխայի կապակցությամբ դիմում է իր կամ երեխայի բնակության վայրի համայնքի դեկավարին՝ որդեգրման մասին որոշում ընդունելու համար:

Համայնքի դեկավարին պետք է ներկայացվեն հետևյալ փաստաթղթերը.

ա/ որդեգրողի թեկնածուի կողմից

- դիմում երեխային որդեգրելու խնդրանքով (ամուսինների կողմից որդեգրման դեպքում տրվում է համատեղ դիմում),
- որդեգրման հնարավորության մասին եզրակացությունը,
- անձնագիր կամ անձը հաստատող այլ փաստաթուղթ,
- առողջական վիճակի վերաբերյալ բժշկական փաստաթուղթ,
- երեխայի ազգանունը, անունը, հայրանունը, ծննդյան վայրը փոփոխելու վերաբերյալ առաջարկություն,
- ամուսնու գրավոր համաձայնությունը (եթե երեխան որդեգրուում է մեկ ամուսնու կողմից):

Օտարերկրացիները սույն փաստաթղթերը պետք է ներկայացնեն ՀՀ դիվանագիտական մարմինների կողմից օրինականացված վիճակում,

բ) ծնողներ ունեցող կամ խնամակալության և հոգաբարձության ներքո գտնվող որդեգրման ենթակա երեխայի դեպքում համապատասխանաբար ծնողների կամ խնամակալության և հոգաբարձության մարմնի գրավոր համաձայնությունը,

գ) այն հաստատության դեկավարի կամ այն անձի կողմից, ում մոտ գտնվում է երեխան՝

- երեխայի ծննդյան վկայականը,
- որդեգրման իրավական իիմքեր հաստատող փաստաթղթերը (օր. ծնող(ներ)ի մահվան վկայականը, նրանց ծնողական իրավունքից զրկելու, անգործունակ ճանաչելու մասին դատարանի վճիռը և այլն),
- երեխայի առողջական վիճակի մասին եզրակացություն,

դ) որդեգրուող 10 տարեկան երեխայի ծնողների (կամ օրինական ներկայացնեցների) կողմից՝ երեխայի գրավոր համաձայնությունը, բացի այն դեպքերից, երբ նախքան որդեգրուում երեխան բնակվել է որդեգրողի ընտանիքում և նրան համարում է իր ծնողը:

Համայնքի ղեկավարը ՀՀ քաղաքացիների կողմից որդեգրելու որոշումը կայացնում է բոլոր փաստաթղթերը ներկայացնելուց հետո՝ երկշաբաթյա ժամկետում:

Օտարերկրացիների կողմից որդեգրելու ղեպքում համայնքի ղեկավարը բոլոր անհրաժեշտ փաստաթղթերը ստանալուց հետո 10 օրյա ժամկետում ՀՀ կառավարությանը միջնորդություն է ներկայացնում՝ դրան կցելով բոլոր փաստաթղթերը։ Կառավարության թույլտվությունն ստանալուց հետո եռօրյա ժամկետում համայնքի ղեկավարը որդեգրման մասին որոշում է կայացնում։

Որդեգրողները պարտավոր են անձամբ ստանալ որդեգրման մասին համայնքի ղեկավարի որոշումը և իրենց մոտ վերցնել երեխային՝ նրա բնակության կամ գտնվելու վայրից՝ ներկայացնելով որդեգրման մասին որոշումը և անձը հաստատող փաստաթուղթը։

Համայնքի ղեկավարը որդեգրման մասին դիմումը կարող է մերժել միայն վերը նշված փաստաթղթերը սահմանված կարգով չներկայացնելու կամ կառավարության թույլտվության բացակայության (օտարերկրացիների ղեպքում) հիմքերով։

Որդեգրումը մերժելու մասին որոշումը համայնքի ղեկավարը 5 օրյա ժամկետում պարտավոր է հանձնել դիմողին, որն իրավունք ունի այն բողոքարկել դատարան։

ԱԼԻՄԵՆՏԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱՀԱՐԱՐԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ալիմենտային պարտավորությունների հասկացությունը

Ալիմենտ վճարել՝ նշանակում է ապրուստի միջոց տալ: Ապրուստի միջոցը տրվում է ընտանիքի մեկ անդամի կողմից՝ մյուսին:

Ծնողների և զավակների միջև ալիմենտային պարտավորությունները տևական բնույթ են կրում: Զավակները իրավունք ունեն ծնողներից ալիմենտ պահանջել, եթե անչափահաս են՝ այսինքն չի լրացել նրանց 18 տարին: Իսկ եթե զավակները արդեն չափահաս են (լրացել է նրանց 18 տարին), ապա ծնողներից կարող են ալիմենտ պահանջել, եթե անաշխատութակ են ու կարիքավոր:

Գործող օրենսդրությունը նախատեսում է ոչ միայն ալիմենտի վճարման կատարմանը հարկադրելու հնարավորություն, այլ առանձին դեպքերում նախատեսում է քրեական պատասխանատվություն ալիմենտ վճարելուց խուսափելու համար:

Անչափահաս զավակներին վճարվող ալիմենտի չափերը:

Անչափահաս զավակների օգտին ծնողներից ալիմենտ է բռնագանձվում նրանց վաստակից (եկամտից)՝ հետևյալ չափերով. մեկ երեխայի համար՝ ծնողների վաստակի (եկամտի) մեկ քառորդը, երկու երեխաների համար՝ մեկ երրորդը, երեք և ավելի երեխաների համար՝ վաստակի կեսը, բայց յուրաքանչյուր երեխայի համար ամիսը նվազագույն աշխատավարձից 20 տոկոսից ոչ պակաս (ներկայումս ՀՀ-ում նվազագույն աշխատավարձի չափը սահմանված է 5000 դրամ):

Սակայն կան դեպքեր, որոնց առկայության դեպքում դատարանը կարող է պակասեցնել անչափահաս զավակների օգտին բռնագանձվող ալիմենտի՝ վերը նշված չափերը: Դատարանը կարող է նվազեցնել դրանք հետևյալ դեպքերում

- եթե ալիմենտ վճարելու պարտականությունը ունեցող ծնողն ունի իր հետ համատեղ ապրող այլ անչափահաս երեխաներ, որոնք օրենքով նախատեսված չափերով ալիմենտ բռնագանձելու դեպքում նյութապես պակաս ապահովված կլինեն, քան ալիմենտ ստացող երեխաներ,
- եթե ալիմենտ վճարող ծնողը առաջին կամ երկրորդ
- խմբի հաշմանդամ է,
- եթե ալիմենտ ստացող երեխաներն աշխատում են և ունեն բավարար վաստակ:

Դատարանն իրավունք ունի նվազեցնելու ալիմենտի չափը կամ ազատելու դրա վճարումից, եթե երեխաները լիովին գտնվում են պետության կամ հասարակական կազմակերպությունների խնամքի տակ:

Բացի այդ, անչափահաս երեխաներին ալիմենտ վճարող ծնողները կարող են մասնակից դարձվել բացառիկ հանգանքներից առաջացող լրացուցիչ ծախսերին (կապված երեխայի ծանր հիվանդության, պրոբեզզավորման, ուժեղացված սննդի հետ և այլն):

Ծնողներից՝ հօգուտ երեխաների, ալիմենտ բռնագանձելու հայց կարող է ներկայացվել անկախ նրանից՝ ծնողները ամուսնալուծված են, թե՝ ոչ:

Ծնողներին պահելու զավակների պարտականությունները

Ամուսնաընտանեկան օրենսդրությունը զավակներին նույնպես պարտավորեցնում է հոգ տանել ծնողների մասին և նրանց օգնություն ցույց տալ: Ծնողները իրենց զավակներից ալիմենտ պահանջելու իրավունք ունեն 2 պայմանների առկայության դեպքում.

ա) եթե ծնողները անաշխատունակ (թոշակառու, հաշմանդամ) են,

բ) եթե կարիքավոր են:

Իր զավակ(ներ)ից ալիմենտ պահանջելու իրավունք ունի նաև այն ծնողը, որը, անկախ տարիքից ու աշխատունակության աստիճանից, զբաղված է իր այդ զավակ(ներ)ի 8 տարեկան չդարձած երեխաների, քույրերի ու եղբայրների խնամքով և այդ պատճառով չի աշխատում:

Օգնության կարիք ունեցող անաշխատունակ ծնողներին պահելու համար զավակներից յուրաքանչյուրի մասնակցության չափը որոշում է դատարանը, ամեն ամիս վճարվող կայուն դրամական գումարով՝ ելնելով ծնողների և զավակների նյութական և ընտանեկան դրությունից:

Ընտանիքի մյուս անդամների ալիմենտային պարտավորությունները

Ընտանիքի մյուս անդամները ներգրավվում են ալիմենտ վճարելու գործին միայն երկրորդ հերթին, լրացուցիչ կարգով, եթե ալիմենտ վճարելու առաջին հերթին պարտավոր անձերից (ծնողներից, զավակներից կամ անուսնուց) հնարավոր չէ ալիմենտ բռնագանձել:

Պապը և տատը պարտավոր են հոգալ իրենց անշափահաս բռների ապրուստը, եթե թռները ծնողներ չունեն կամ չեն կարող ծնողներից անհրաժեշտ օգնություն ստանալ:

Եղբայրներն ու քույրերը պարտավոր են ապրուստի միջոց տրամադրել ինչպես իրենց հարազատ (այսինքն՝ ընդհանուր հայր և ընդհանուր մայր ունեցող), այնպես էլ համամայր ու համահայր (այսինքն՝ ընդհանուր մայր և տարբեր հայրեր կամ ընդհանուր հայր և տարբեր մայրեր ունեցող) եղբայրներին ու քույրերին:

Խորք հայրը և մայրը պարտավոր են պահել իրենց անշափահաս, ինչպես նաև օգնության կարիք ունեցող անաշխատունակ չափահաս խորք որդիներին և խորք դուստրերին, եթե վերջինները գտնվել են նրանց դաստիարակության կամ խնամքի տակ և ծնողներ չունեն կամ չեն կարող իրենց ծնողներից ապրուստի բավարար միջոցներ ստանալ:

ՀՀ Անուսնության և Ընտանիքի օրենսգրքի 100 հոդ. համաձայն «ալիմենտը վճարվում է ալիմենտ վճարելու պարտականություն ունեցող անձի կողմից հոժարական անձանք կամ նրա գրավոր դիմումի համաձայն՝ նրա աշխատանքի կամ կենսաթոշակ, կրթաթոշակ ստանալու վայրի աղմիմիստրացիայի միջոցով»: Ամեն դեպքում, ալիմենտ ստացողը իրավումք ունի ցանկացած ժամանակ ալիմենտ բռնագանձելու դիմումով դիմել դատարան:

Ալիմենտի բռնագանձումը դատարանի որոշման հիման վրա

Ծնողներից անշափահաս զավակների օգտին ալիմենտ է բռնագանձվում 3 ձևով.

ա) վաստակի բաժնի,

բ) կայուն դրամական գումարի,

գ) բաժինների և կայուն դրամական գումարի համակցմամբ:

Ալիմենտ բռնագանձելու վերաբերյալ դիմումին պետք է կցվեն հետևյալ փաստաթղթերը.

ա) ամուսնության վկայականի կամ ամուսնալության վկայականի պատճենը, եթե ամուսնությունը լուծված է,

բ) այն երեխաների ծննդյան վկայականների պատճենները, որոնց օգտին ալիմենտ է պահանջվում,

գ) տեղեկանք ալիմենտ վճարելու պարտավոր անձի աշխատանքի վայրից՝ նրա աշխատավարձի չափի և այն մասին, որ նրանից ուրիշ կատարողական թերթերով պահումներ չեն արվում,

դ) տեղեկանք բնակության վայրից՝ երեխան (երեխաները) դիմողի խնամքի տակ գտնվելու մասին:

Ալիմենտ ստանալու իրավումք ունեցող անձը իրավումք ունի ցանկացած ժամանակ ալիմենտ բռնագանձելու հայցով դիմել դատարան՝ անկախ այն բանից, թե երբ է առաջացել այդ պահանջի իրավունքը:

Ալիմենտ բռնագանձելու վերաբերյալ հայցերը, որպես կանոն, հարուցվում են պատասխանողի (անձ, ում դեմ ներկայացվել է ալիմենտի պահանջ) բնակության վայրի դատարանին: Սակայն, քաղաքացիական դատավարության օրենսդրությունը ալիմենտային գործերով հայցվորներին իրավունք է տալիս ալիմենտ բռնագանձելու վերաբերյալ հայցեր հարուցել նաև ըստ իրենց բնակավայրի:

Ալիմենտ բռնագանձելու վերաբերյալ գործերով հայցվորներն ազատվում են պետական տուրք և դատական ծախսեր վճարելուց:

Անցած ժամանակի համար ալիմենտի պարտքը որոշվում է բռնագանձում չկատարած ժամանակի ընթացքում պատասխանողի ստացած փաստացի վաստակի հիման վրա:

Պատասխանողը, ում մոտ կուտակվել է ալիմենտային պարտք, իրավունք ունի դատական կարգով պահանջելու պակասեցնել այդ պարտքը կամ ազատել այն վճարելուց: Դատարանը, հաշվի առնելով պարտքը կուտակելու պատճառները, պատասխանողի նյութական ու ընտանեկան դրությունը, կարող է պարտքը մարելուց նրան ազատել ամբողջությամբ կամ մասամբ: